

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra speciální pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Sociální sítě a osoby se zrakovým postižením
Social Networking Sites and People with Visual Impairment

Andrea Krajíčková

Vedoucí práce: PhDr. Mgr. Pavlína Šumníková, Ph.D.

Studijní program: Speciální pedagogika

Studijní obor: Speciální pedagogika

Odevzdáním této diplomové práce na téma Sociální sítě a osoby se zrakovým postižením potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Mladé Boleslavi 28. 6. 2024

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Mgr. Pavlíně Šumníkové, Ph.D. za odborné vedení diplomové práce. Velké díky však patří všem respondentům, kteří mi věnovali svůj čas a sdělili cenné informace, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout.

ABSTRAKT

Tato diplomová práce se zaměřuje na problematiku sociálních sítí a osob se zrakovým postižením. V práci se snažíme zjistit, jaký je postoj nevidomých jedinců k sociálním sítím, jaké mají motivace k jejich používání, jaké překážky pro ně na sociálních sítích vznikají a jak je překonávají. V neposlední řadě nás však zajímá i vliv sociálních sítí na sociální interakci nevidomých osob. Teoretická východiska práce nastíní problematiku zrakového postižení, nevidomosti, digitální inkluze, asistivních technologií využitelných v digitálním prostředí a sociálních sítí. Ve výzkumném šetření bylo využito kvalitativního přístupu, designu vícenásobné případové studie. Data byla získávána pomocí polostrukturovaných rozhovorů, které probíhaly s 8 nevidomými uživateli sociálních sítí a odborníkem v oblasti digitálních pomůcek a webové přístupnosti. Analýza získaných dat proběhla metodou otevřeného kódování a byla následně interpretována technikou vyložení karet. Výsledky práce popisují, že nevidomí jedinci používají sociální sítě na denní bázi, a to především kvůli sociálnímu kontaktu s ostatními uživateli, rychlému získávání informací a pro zábavu a odpočinek. Sociální sítě jsou pro nevidomé uživatele dostupné hlavně díky odcítačům obrazovky, ačkoliv některé překážky vyřešit nedokáží. Největší překážkou na sociálních sítích je nepřístupný vizuální obsah. Sociální sítě usnadňují komunikaci nevidomých osob, pomáhají stírat rozdíly ve společnosti a přispívají tak k jejich sociální inkluzi.

KLÍČOVÁ SLOVA

Sociální sítě, nevidomost, zrakové postižení, přístupnost, asistivní technologie

ABSTRACT

This diploma thesis focuses on the topic of social networking sites and people with visual impairment. In this thesis, we try to find out what the attitude of blind people towards social networking sites is, what is their motivation for using them, what barriers they face on social networking sites, and how they overcome them. Last but not least, we are also interested in the impact of social networking sites on the social interaction of blind people. The theoretical background of the thesis outlines the issues of visual impairment, blindness, digital inclusion, assistive technologies usable in digital environments, and social networking sites themselves. A qualitative approach, a multiple case study design was used in the research investigation. Data was collected through semi-structured interviews conducted with 8 blind social networking site users and a specialist in the field of digital assistive technology and web accessibility. The analysis of the collected data was done using the open coding method and was then interpreted using the card interpretation technique. The results of the work describe, that blind people use social networking sites daily, mainly for social contact with other users, to get information quickly, and for entertainment and relaxation. Social networking sites are accessible to blind users mainly through screen readers, although they cannot solve some of the barriers. The biggest barrier on social networking sites is inaccessible visual content. Social networking sites facilitate communication for blind people, help to eliminate social differences, and contribute to their social inclusion.

KEYWORDS

Social Networking Sites, Blindness, Visual Impairment, Accessibility, Assistive Technology

Obsah

Úvod	7
1 Zrakové postižení	8
1.1 Nevidomost	10
1.2 Dospělý jedinec s nevidomostí	11
2 Digitální inkluze nevidomých osob	14
2.1 Přístupnost webového rozhraní	15
2.2 Organizace, webové stránky a akce věnující se problematice nevidomých a digitálního prostředí	17
2.3 Asistivní technologie pro nevidomé využitelné v digitálním prostředí	19
2.3.1 Asistivní software	21
2.3.2 Asistivní hardware	24
3 Sociální sítě a jejich specifika	27
3.1 Nejpoužívanější sociální sítě současnosti	29
3.2 Sociální sítě a nevidomí	32
4 Výzkumné šetření	35
4.1 Cíle výzkumu a výzkumné otázky	36
4.2 Metodologie výzkumu	36
4.3 Popis výzkumného vzorku	38
4.4 Limity výzkumu	39
5 Analýza a interpretace dat	40
5.1 Zkušenost nevidomých jedinců se sociálními sítěmi	40
5.1.1 Používané sociální sítě	41
5.1.2 Aktivita na sociálních sítích	44
5.1.3 Začátky na sociálních sítích	45

5.1.4	Ochrana soukromí a bezpečnost	47
5.1.5	Seznamování na sociálních sítích	48
5.2	Motivace a důvody používání sociálních sítí nevidomými jedinci.....	48
5.3	Asistivní technologie a strategie využívané nevidomými jedinci při používání sociálních sítí	50
5.3.1	Asistivní hardware	50
5.3.2	Odečítače obrazovky	51
5.3.3	Mobilní aplikace	54
5.3.4	Zjednodušené verze sociálních sítí	55
5.3.5	Prizpůsobení zařízení.....	56
5.4	Překážky na sociálních sítích pro nevidomé uživatele	56
5.4.1	Vizuální obsah	56
5.4.2	Nepřístupnost sociálních sítí.....	59
5.4.3	Přílišné ozvučení sociálních sítí	61
5.4.4	Ostatní uživatelé	61
5.4.5	Aktualizace aplikací sociálních sítí	62
5.4.6	Reklamy na sociálních sítích	62
5.5	Vliv sociálních sítí na sociální život nevidomých osob.....	63
5.5.1	Role sociálních sítí ve společnosti.....	63
5.5.2	Role sociálních sítí v životě nevidomých osob	64
6	Shrnutí a diskuze	67
	Závěr.....	71
	Seznam použitých informačních zdrojů	73
	Seznam obrázků a tabulek	85
	Seznam příloh.....	85

Úvod

Sociální sítě jsou v dnešní zrychlené době nedílnou součástí života téměř každého moderního člověka. Jinak tomu není ani u osob se zrakovým postižením. Díky sociálním sítím zůstáváme „v obraze“ – získáváme nové informace rychleji, snáz a z několika různých zdrojů najednou. Hlavním důvodem využívání sociálních sítí je však jednoznačně interakce s ostatními uživateli. Sociální sítě, jako například Facebook, Instagram, X, TikTok a YouTube, jsou využívány primárně ke komunikaci a sdílení zajímavých příspěvků – ať už psanou, zvukovou, tak i vizuální formou. Právě vizuální forma předávání informací je pro jedince se zrakovým postižením problematická. Vzhledem k vysokému zastoupení vizuálního obsahu na sociálních sítích si laická společnost mnohdy nedokáže představit nevidomého jedince, který by byl schopen plnohodnotně využívat tyto platformy. Existuje však celá řada speciálních technologií, pomůcek a aplikací, které mohou být využívány (nejen) jedinci se zrakovým postižením. Tyto nástroje napomáhají k dosažení vyšší míry nezávislosti a jedinci se zrakovým postižením mají možnost překonat mnohé bariéry a plně se integrovat do života i v online sféře.

Cílem této diplomové práce je zjistit, jak k sociálním sítím přistupují jedinci s nejtěžším stupněm zrakového postižení – s nevidomostí. Tato cílová skupina byla zvolena, neboť chceme identifikovat a porozumět specifickým potřebám a překážkám, kterým čelí při používání sociálních sítí absolutně bez možnosti využití zrakových vjemů.

Diplomová práce je členěna na dvě části. Teoretická východiska práce se zaměřují na vysvětlení stěžejních termínů, jako je zrakové postižení a nevidomost a přináší také vhled do období dospělosti s nevidomostí. Další důležitou částí je popsání pojmu digitální inkluze, popis kompenzačních pomůcek a asistivních technologií využitelných v online prostředí a výčet organizací, webů a akcí, které se této problematice věnují. V neposlední řadě se také v práci věnujeme samotné problematice sociálních sítí, a to i ve spojitosti s nevidomostí.

Empirická část práce popisuje výzkumné šetření, ve kterém je využita kvalitativní výzkumná strategie založena na designu vícenásobné případové studie. Výzkumnou technikou jsou polostrukturované rozhovory s nevidomými uživateli sociálních sítí a s odborníkem v oblasti digitálních pomůcek a webové přístupnosti.

1 Zrakové postižení

Zrak je jedním z pěti nejdůležitějších lidských smyslů. Jedná se o primární smysl využívaný k získávání informací, neboť právě zrakiem získáváme až 90 % všech informací o okolním světě (Květoňová a Šumníková, 2022). Není to sice jediný smysl odrážející okolní svět, nicméně dle Hamadové, Květoňové a Novákové (2007) poskytuje nejvíce autentické vjemy zkoumaných předmětů. Z tohoto tvrzení vyplývá, že zrakové postižení představuje jistý limit hlavně v oblasti vnímání a interakce s okolním prostředím.

Definice zrakového postižení existuje široká škála a není možné jednoznačně určit, kterou z nich je nejvhodnější používat. Tento fakt je částečně podmíněn tím, že u každého jedince se zrakovým postižením se může zraková ztráta projevovat zcela odlišně. Nevidomost je totiž spektrum, což znamená, že nevidomí jedinci nevidí jen „černo před očima“. Stejně jako kdokoliv jiný je i každý člověk se zrakovým postižením unikátní a jedinečnou osobností, a tak nelze všechna jeho specifika zahrnout do jedné krátké definice. Druhým důvodem je množství odborníků, kteří se této problematice věnují, přičemž každý disponuje odlišným pohledem na věc v závislosti na oboru, ve kterém se pohybuje. Z toho důvodu zde předkládáme několik definic od různých autorů:

Beneš (2019, s. 44) definuje zrakové postižení všeobecně jako „*smyslové omezení při zprostředkování či interpretaci zrakového vjemu.*“

Podle Světové zdravotnické organizace (WHO) a její 11. revize Mezinárodní klasifikace nemocí (ICD-11), můžeme říci, že „*zrakové postižení vzniká, když zraková vada ovlivňuje zrakový systém a jednu nebo více zrakových funkcí.*“ Mezi tyto zrakové funkce řadíme zrakovou ostrost, zorné pole, citlivost na kontrast a barevné vidění (WHO, 2024b).

Vágnerová (in Hamadová a kol., 2006) přináší psychologický pohled na problematiku ve své definici, kde uvádí, že zrakové postižení ztěžuje schopnost přijímat vizuální informace, což má vliv na celou osobnost jedince v jeho psychickém i fyzickém vývoji.

Z tyflopeditického, tedy speciálně pedagogického hlediska, Ludíková a Stoklasová (2005, s. 5) uvádí, že za jedince se zrakovým postižením můžeme považovat „*...pouze tu osobu, které její zraková vada, i při nejlepší možné korekci, (...), činí problémy v běžném životě.*“

Proto je důležité rozlišovat od sebe pojmy zrakové postižení a zraková vada. Většina lidí se zrakovou vadou si vystačí s brýlovou korekcí, kontaktními čočkami, popř. medikamentózní či chirurgickou korekcí. Zraková vada tedy označuje pouze nedostatky v zrakové percepci a v běžném životě danou osobu prakticky neovlivňuje. To nasvědčuje tomu, že takovou osobu nemůžeme považovat za osobu se zrakovým postižením (Finková, 2010).

Zrakové postižení můžeme dělit z několika pohledů. Pro nás, speciální pedagogy, je samozřejmě nejdůležitější klasifikace speciálně pedagogická, nicméně ta vychází z klasifikace medicínské (Finková, 2010). Považujeme tedy za nutnost zmínit klasifikace využívané v obou prostředích. V dnešní době se stále častěji využívá kategorizace osob se zrakovým postižením z pojetí WHO neboli Světové zdravotnické organizace (Kuchynka in Ludíková a kol., 2013).

WHO dělí zrakové postižení do následujících pěti kategorií:

- kategorie 1: střední slabozrakost
 - zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí: maximum menší než 6/18 - minimum rovné nebo lepší než 6/60
- kategorie 2: silná slabozrakost
 - zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí: maximum menší než 6/60 - minimum rovné nebo lepší než 3/60
- kategorie 3: těžce slabý zrak
 - a) zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí: maximum menší než 3/60 - minimum rovné nebo lepší než 1/60
 - b) koncentrické zúžení zorného pole obou očí pod 20°, nebo jediného funkčně zdatného oka pod 45°
- kategorie 4: praktická nevidomost (slepota)
 - zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí 1/60, 1/50 až světlocit nebo omezení zorného pole do 5° kolem centrální fixace, i když centrální ostrost není postižena
- kategorie 5: úplná nevidomost (slepota)
 - ztráta zraku zahrnující stavy od naprosté ztráty světlocitu až po zachování světlocitu s chybnou světelnou projekcí (WHO in SONS ČR, ©2002-15).

Podle speciálně pedagogické klasifikace můžeme zrakové postižení dělit **dle stupně** zrakového postižení na osoby nevidomé, osoby se zbytky zraku, osoby slabozraké a osoby s poruchami binokulárního vidění. Dále však můžeme rozlišovat zraková postižení **z hlediska doby vzniku** – vrozené či získané postižení; **z hlediska etiologie** – vady orgánové či funkční; nebo také **z hlediska délky trvání** zrakového postižení – postižení akutní, chronické nebo recidivující (Ludíková a kol., 2013).

Vzhledem k zaměření této diplomové práce (viz Úvod) se nyní podíváme blíže na kategorii osob nevidomých.

1.1 Nevidomost

Podobně jako u definice zrakového postižení, existuje několik definic nevidomosti. Světová zdravotnická organizace (WHO, 2023) nevidomost definuje jako zrakovou ostrost menší než 3/60 nebo jako odpovídající ztrátu zorného pole na lepším oku s nejlepší možnou korekcí.

Na druhé straně Hamadová a kol. (2007, s. 39) nevidomost vymezuje jako nejtěžší stupeň zrakového postižení, který se vyznačuje ireverzibilním poklesem centrální zrakové ostrosti pod 1/60 až po ztrátu světlocitu.

Finková a kol. (2007, s. 41) popisují nevidomé osoby jako *„kategorii osob s nejtěžším stupněm zrakového postižení a patří sem děti, mládež a dospělí, kteří mají zrakové vnímání narušeno na stupni nevidomosti (slepoty).“*

Všeobecně však můžeme říci, že nevidomost je takový stupeň zrakového postižení, kdy je jedinec při získávání informací z okolí odkázán převážně na kompenzační smysly, a to především na sluch a hmat. Tyto smysly, spolu s čichem a chutí, řadíme do skupiny nižších kompenzačních činitelů. Mimo ně jsou však důležité i vyšší kompenzační činitelé, jako například paměť, pozornost, představivost, myšlení a řeč (Finková a kol., 2007; Majerová 2016). Všechny tyto činitele umožňují alespoň částečně nahradit deficit zrakového vnímání a poskytují tak jedincům se zrakovým postižením možnost interagovat s okolním světem – pohybovat se a orientovat se v prostředí, komunikovat s ostatními lidmi, číst a zapojovat se do společnosti. Zkrátka umožňují běžné každodenní fungování.

Mezi nevidomé osoby řadíme jak jedince s **praktickou** nevidomostí, tak jedince s **totální** nevidomostí. V situaci, kdy se u jedince objeví naprostá ztráta světlocitu, hovoříme

o tzv. amauróze (Hamadová a kol., 2007). V některých publikacích se však můžeme setkat s dělením nevidomosti na nevidomost **praktickou, skutečnou a plnou** (např. Kraus a kol., 1997; Čálek in Finková a kol. 2007; Finková, 2010; Ludíková a kol., 2013). Květoňová-Švecová (2000) zase rozlišuje nevidomost praktickou, skutečnou a totální. Pešatová (2005) považuje praktickou nevidomost již od poklesu centrální zrakové ostrosti pod 3/60. V publikaci však dále upřesňuje, že se hranice zvyšuje v případě současné praktické či úplné hluchoty nebo při závažné poruše intelektu dospělého jedince. V jiném případě je horní hranicí praktické nevidomosti skutečně vizus (zraková ostrost) nanejvýš 1/60, není-li zároveň omezeno zorné pole. Podobně jako při definování pojmu nevidomost, tedy ani při klasifikaci není možné nalézt jednotný názor všech odborníků. Při diagnostickém procesu je totiž prioritou individuální zhodnocení daného jedince a jeho specifických potřeb.

V rámci doby vzniku můžeme nevidomost dělit na vrozenou a získanou. Vrozená nevidomost má často spojitost s dědičností, mechanickým poškozením plodu v prenatálním období, infekčním onemocněním matky během těhotenství (např. syfilis, toxoplazmóza, virová onemocnění), alkoholismus matky a dalším. Získaná nevidomost se pojí často s progresí refrakčních vad, tumory (nádory) oka i mozku, intoxikací, úrazy oka, meningitidou a podobně (Finková a kol., 2007). Doba vzniku postižení je velice podstatným rysem z hlediska vývoje osobnosti jedince se zrakovým postižením. Jedinci s vrozeným zrakovým postižením nemají zkušenost s kvalitou života bez postižení a lépe se s ním vyrovnávají, nicméně vlivem nedostatku zrakových vjemů je značně ovlivněn jejich vývoj hlavně v dětství. Získávání nových zkušeností je také omezené. U jedinců se získaným zrakovým postižením zase můžeme vyloučit následky dlouhodobé zrakové deprivace, avšak kamenem úrazu často bývá omezená schopnost adaptace na život s postižením (Röderová, 2016).

1.2 Dospělý jedinec s nevidomostí

Období dospělosti představuje nejdelší etapu v lidském životě. Jedná se o životní fázi, která přichází spolu s dosažením plnoletosti a trvá až do ukončení života. Z pohledu vývojové psychologie může být dále rozdělena do několika fází. Těmito fázemi jsou mladá dospělost (20-30 let), střední dospělosti (30-50 let) a pozdní dospělost (nad 50 let). Pro období dospělosti je charakteristická jistá fyzická, emocionální a sociální zralost jedince. Jedná se

o období, které je často spojované s budováním kariéry, zakládáním rodiny a celkovým přebíráním větší zodpovědnosti (Květoňová a Šumníková 2022; Květoňová-Švecová, 2000).

Jedinci, u kterých došlo v průběhu ontogeneze k vývojovým odchylkám v oblasti sensorických či motorických funkcí, zpravidla potřebují větší podporu ze strany okolí (Beneš, 2019). S nevidomostí (a zrakovým postižením obecně) se však pojí častá diskriminace a možnosti těchto jedinců jsou ve všech oblastech života značně omezené. Nevidomí jsou limitováni například při výběru vzdělávací instituce, pracovního uplatnění, při cestování, musí také lépe zvážit volbu místa bydliště a některé volnočasové aktivity a koníčky jsou pro ně zkrátka nedostupné (Michálek, 2016). Oblast seznamování je pro dospělé nevidomé velmi náročná. Navazování stabilnějšího partnerského vztahu, které s obdobím dospělosti úzce souvisí, je pro nevidomé také mnohem obtížnější, což má vliv na následné saturování rodičovské sociální role (Vágnerová, 1995; Michálek, 2016). Mimo to se nevidomí mohou ze strany intaktní společnosti setkat i s infantilizací, degradací a vyčleňováním do pomyslné komunity nevidomých. K tomuto podle Michálka (2016) dochází nejen v každodenním životě, nýbrž i v profesionálním prostředí – na úřadech, v zařízeních zdravotní péče apod. Tento bezohledný přístup následně vede k pocitu izolace, nepochopení a značně komplikuje úsilí nevidomých jedinců o plnohodnotnou participaci ve společnosti (Vágnerová, 1995). Celkově tedy můžeme konstatovat, že zrakové postižení má velký vliv na kvalitu života jedince (tzv. Quality of Life).

Jistě se mezi nevidomými najdou tací, kteří by předchozímu tvrzení více či méně odporovali. Sebepojetí jedince se zrakovým postižením záleží na několika faktorech. Jedním z nich je doba, kdy daný jedinec o zrak přišel – zda se jedná o vadu vrozenou, či získanou v průběhu života (Vágnerová, 1995). Také záleží, zda je zraková vada progresivní, nebo vznikla náhle. Tyto faktory mají velký vliv nejen na sebepojetí a sebpřijetí daného jedince, nýbrž také na jeho psychický stav. Podle Vágnerové (1999) může získané postižení způsobit duševní trauma. To je často způsobené psychickým šokem, ztrátou životní rovnováhy a následnými nejistými představami o budoucnosti. Jedinci s později získanou nevidomostí se navíc mnohdy nedokáží se svým postižením smířit, jelikož vědí, o co přicházejí. Na druhou stranu tito jedinci disponují již vytvořenými zrakovými představami, zatímco nevidomí od narození mají představy založené primárně na bázi fantazie (Květoňová a Šumníková, 2022;

Michálek, 2016). Polemizování nad tím, zda je pro nevidomého lepší, když se nevidomým narodí, nebo o zrak přijde v průběhu života, je však naprosto bezpředmětné. Plně rovné příležitosti s intaktní společností nemůže mít ani jedna skupina. Proto je nezbytné, aby společnost neustále pracovala na vyrovnávání možností a příležitostí osob (nejen) se zrakovým postižením a zajistila, aby každý jedinec, bez ohledu na jeho zdravotní postižení, měl stejnou šanci na plnohodnotný život (Michálek, 2016).

2 Digitální inkluze nevidomých osob

Za posledních několik let můžeme pozorovat zvyšující se popularitu digitálního a virtuálního světa (Kemp, 2024), což zásadně ovlivňuje různé sféry našeho každodenního života – od vzdělávání, zaměstnání, seznamování, komunikace, nakupování, až po trávení volného času a další oblasti. V návaznosti na tento trend taktéž dochází k digitalizaci různých dokumentů a služeb. Digitalizují se například závazné administrativní dokumenty veřejného sektoru, jako jsou žádosti o příspěvek na bydlení, příspěvek na péči, příspěvek na zvláštní pomůcku, žádost o důchod a další (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2023). Aby tuto možnost mohli využít i jedinci, kterých se to přímo týká (lidé se zdravotním postižením, sociálním znevýhodněním, senioři atd.), musí být brány v potaz jejich potřeby, možnosti a digitální dovednosti. Hovoříme tedy o tzv. digitální inkluzi.

Pojem inkluze je většině společnosti v dnešní době již dobře znám. Většinou se o inkluzi hovoří ve smyslu vzdělávání lidí s určitým typem postižení či znevýhodnění, nebo ve smyslu sociální inkluze ve společnosti. Kromě fyzické inkluze je však neméně důležitá i inkluze digitální – tedy inkluze v online prostředí, na různých internetových platformách. O digitální inkluzi se mluví hlavně ve spojitosti se seniorskou věkovou kategorií, nicméně do cílové skupiny řadíme i znevýhodněné osoby – jedince sociálně vyloučené, či se zdravotním postižením (Česko.Digital, 2024; e-Inkluze, [b.d.]).

Pojmem digitální inkluze označujeme schopnost jednotlivců a skupin využívat informační a komunikační technologie (IKT/ICT) bez ohledu na jejich pohlaví, věk, socioekonomické postavení, geografickou polohu, světový jazyk, fyzické omezení a další faktory (Markom a kol., 2023). Tento koncept se snaží odstranit bariéry v online prostředí a umožnit tak (nejen) lidem s postižením plnohodnotně využívat digitální prostředky a služby, což může zlepšit jejich možnosti komunikace, usnadnit získávání informací a zapojení se do většinové společnosti.

Digitální inkluze u osob s těžkým zrakovým postižením závisí primárně na tvůrcích webových stránek. V tomto kontextu se tedy klade důraz hlavně na oblast přístupnosti webového rozhraní.

2.1 Přístupnost webového rozhraní

Jak již bylo zmíněno, digitální inkluze úzce souvisí s problematikou webové přístupnosti. Bezbariérovost či přístupnost ve fyzickém světě je však pro spoustu lidí uchopitelnější, než přístupnost digitální (Pohl a Pavlíček, 2023b). Podle American Foundation for the Blind (©2024) více než 70 % webových stránek není přístupných lidem s postižením, což je pro tyto jedince samozřejmě nadmíru nepříjemné a jedná se o jistou (mnohdy jistě nezáměrnou) formu exkluze. Kvůli nepřístupnosti webů však vznikají nevýhody i pro samotné majitele webů – obzvláště, pokud se jedná o e-shopy, informační weby apod. Jedinci s postižením tím totiž ztrácí možnost na dané stránce nakupovat, čerpat z jejího obsahu apod. (Pohl a Pavlíček, 2023a). Přístupnost by tedy neměla být „nadstandardním benefitem“, ale povinnou součástí všech webových platforem (Website Studio, 2024).

Celosvětově nejrozšířenějšími a nejvyužívanějšími pravidly pro tvorbu přístupných webových stránek jsou tzv. Web Content Accessibility Guidelines (WCAG). Tato metodika obsahuje širokou škálu doporučení pro zpřístupnění webového obsahu. Dodržování těchto pokynů zpřístupní obsah širšímu okruhu osob se zdravotním postižením, včetně nevidomosti (W3C, 2008). Momentálně existuje již několikátá verze této metodiky – verze 2.1, která se zaměřuje mimo jiné i na přístupnost obsahu na mobilních zařízeních. Hlavními pilíři této metodiky jsou následující čtyři základní principy přístupnosti:

- 1. **Vnímatelnost.** Informace a prvky uživatelského rozhraní musí být prezentovány způsobem, který je vnímatelný pro všechny uživatele bez ohledu na jejich postižení či speciální potřeby. Například obrázky by měly mít tzv. alternativní text, měl by být zajištěn dostatečný vizuální kontrast atd.
- 2. **Ovladatelnost.** Uživatelé by měli mít možnost pracovat s rozhraním takovým způsobem, který vyhovuje jejich potřebám. Všechny funkce by měly být snadno ovladatelné z klávesnice nebo pomocí gest a všechny důležité prvky snadno dostupné.
- 3. **Srozumitelnost.** Rozhraní by mělo být intuitivní, předvídatelné a poskytovat uživatelům návodné postupy – např. používat konzistentní navigace (menu, odkazy a další navigační prvky umístěné na předvídatelných a snadno dostupných místech

na stránce), pomáhat uživatelům předejít chybám a opravovat je a poskytovat dostatečný kontext ke všem ovládacím prvkům.

- 4. **Stabilita** (robustnost). Obsah by měl plně dodržovat standardy a principy přístupnosti platformy, aby byla zajištěna maximální kompatibilita s různými asistivními technologiemi a mobilními zařízeními (W3C, 2008).

Tyto požadavky na přístupnost byly implementovány v rámci Evropské unie, kde vznikla norma EN 301 549 a Směrnice Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/2102, která se promítla do české legislativy (Vranková a Vranka, ©2020). V České republice tak vznikl zákon č. 99/2019 Sb., o přístupnosti internetových stránek a mobilních aplikací, který zastřešuje povinnost přístupnosti informačních systémů veřejné správy. „*Povinný subjekt zajistí, aby jím spravované internetové stránky a mobilní aplikace byly přístupné, a to tím, že je pro jejich uživatele, zejména pro osoby se zdravotním postižením, učiní vnímatelnými, ovladatelnými, srozumitelnými a stabilními.*“ (Zákon č. 99/2019 Sb.). Realita přístupnosti webů státní správy je však podle Lukáše Hosnedla, nevidomého odborníka na přístupnost, jiná. Tyto webové stránky se často vymlouvají na tzv. institut nepřiměřené zátěže a uživatelé v případě problémů s přístupností odkazují na telefonický kontakt, případně na osobní návštěvu daného úřadu apod. (Pohl a Pavlíček, 2023a), čímž v podstatě stejně dochází k exkluzi části společnosti.

V České republice se zákon o digitální přístupnosti zaměřuje pouze na státní, vládní a veřejný sektor, zatímco ve Spojených státech se webová přístupnost týká veškerých webů bez rozdílu – tedy i soukromého sektoru. V roce 2025 by však měl přijít v platnost zákon European Accessibility Act (EAA), který rozšiřuje požadavky v kontextu České republiky i do prostředí komerčního soukromého sektoru, e-shopů, telekomunikačních, transportačních, nebo bankovních webů a dalších míst (European Commission, 2019; Pohl a Pavlíček, 2023b). Tím by se zmiňovaná exkluze teoreticky měla zmírnit, v ideálním případě vymýtit.

2.2 Organizace, webové stránky a akce věnující se problematice nevidomých a digitálního prostředí

Problematice osob se zrakovým postižením a digitálního prostředí se věnuje několik organizací a existuje také množství webových stránek, jež nabízejí zásadní informace k této tématice. Nejčastěji je hlavním bodem zájmu oblast kompenzačních pomůcek na digitální bázi. Pro jedince se zrakovým postižením a další zájemce o tuto problematiku rovněž vznikají různé akce a workshopy. V následující části práce uvedeme alespoň některé z nich.

TyfloCentra – obecně prospěšné společnosti v jednotlivých krajích ČR poskytující registrované sociální služby, mezi které patří i pomoc při výběru vhodné elektronické kompenzační pomůcky a kurzy, ve kterých jsou klienti zaškolováni v obsluze těchto pomůcek. Jednotlivá TyfloCentra byla založena Sjednocenou organizací nevidomých a slabozrakých (SONS). (Valecká, 2022; SONS ČR a TyfloCentrum Brno o.p.s., ©2002-15)

Tyflokabinet – odborně technické pracoviště pro jedince se zrakovým postižením a pro lidi, zařízení a firmy, kteří se věnují podpoře těchto jedinců. Pracovníci se zaměřují převážně na poradenství v oblasti elektronických pomůcek na bázi počítače (PC). Zabývají se však i problematikou přístupnosti webů a mobilních aplikací. Toto zařízení spadá pod SONS. Jejich služby jsou pro zájemce jak ve formě praktických kurzů, tak i vzdělávání, konzultací či metodických školení. Na jejich webových stránkách je taktéž k nalezení spoustu článků věnujících se problematice digitálního rozhraní a přístupnosti a praktické tipy, jak v online světě efektivně pracovat. (Tyflokabinet Praha, [b.d.])

ATELION – odborné pracoviště Střediska ELSA spadajícího pod ČVUT, které se specializuje na asistivní technologie kompenzující zrakový hendikep. Pracovníci poskytují odborné veřejnosti a jedincům se zrakovým postižením konzultace, diskuzní setkání, vzdělávací semináře a prakticky založené workshopy (Středisko pro podporu studentů se specifickými potřebami ELSA, ©2024).

Théseus – projekt Střediska Teiresiás – Střediska pro pomoc studentům se specifickými nároky Masarykovy univerzity (MUNI), který se snaží o zlepšení přístupnosti digitálního prostředí prostřednictvím konzultací, auditů přístupnosti, či různých školení, webinářů

a workshopů. Jejich služby jsou určeny pro kohokoliv a jsou placené. Na jejich webových stránkách jsou však i volně dostupné články týkající se této problematiky. (Théseus, 2022)

NF Mathilda – nadační fond věnující se převážně výchově a výcviku vodičích psů, nicméně mezi jejich projekty se řadí také technická podpora v oblasti PC techniky, telefonů a dalších digitálních kompenzačních pomůcek. Tyto konzultace jsou poskytovány na dálku i osobně ve středisku. (NF Mathilda, ©2024)

Péliou – vzdělávací portál provozovaný Střediskem Teiresiás MUNI, určený jak osobám se zrakovým postižením, tak i lektorům, jiným odborníkům a laické veřejnosti. Zájemci se zde dočtou informace o používání IKT za pomoci asistivních technologií. Cílem Péliou je zvýšení digitální gramotnosti jedinců s těžkým zrakovým postižením. Autory článků jsou odborníci v oblasti výpočetní techniky pro uživatele se zrakovým postižením. (Masarykova univerzita, ©2024b)

BlindRevue – slovensky psaný elektronický časopis Únie nevidiacich a slabozrakých Slovenska (UNSS). Obsahuje praktické návody a informace ohledně IKT technologií pro jedince se zrakovým postižením. V příspěvcích se zaměřují na novinky z oblasti přístupnosti jak jednotlivých operačních systémů, tak i e-dokumentů státní správy. K nalezení jsou zde i informace o asistivních technologiích, aktuálních konferencích a dalších pořádaných akcích. (Únia nevidiacich a slabozrakých Slovenska, 2012-2019)

POSLEPU – blog Radka Pavlíčka (certifikovaný specialista na přístupnost), který v minulosti poskytoval jediné české překlady aktualit ze světa asistivních technologií, přístupnosti webů, aplikací a inkluzivním designu. Jedná se o nejstarší česky psaný a aktualizovaný zdroj informací o této problematice, který získal několik ocenění. Na tomto blogu jsou příspěvky rozděleny do přehledných rubrik a nachází se zde jak návody a příručky k jednotlivým asistivním technologiím a aplikacím, tak i pozvánky na akce, přednášky a další novinky. (Pavlíček, 2022)

Téčko – příloha časopisu Zora, která se zaměřuje na techniku pro jedince se zrakovým postižením. Obsahuje obsáhlé recenze, články a aktuality a je dostupná pouze pro předplatitele, nicméně některé články jsou volně k dispozici na webu Tyflokabinetu. (Tyflokabinet Praha, [b.d.]

BLINDička aneb Život prakticky nevidomé ženy – osobní blog Lindy Albrechtové, která svým čtenářům přináší praktické rady a doporučení z vlastního života. Na blogu se nachází sekce přímo věnovaná technice pro osoby se zrakovým postižením. (Albrechtová, 2020-2024)

Agora – dvoudenní konference na téma IKT pro uživatele se zrakovým postižením pořádaná Střediskem Teiresiás MUNI. Tato konference se uskutečňuje 2x do roka a má dlouholetou tradici (již od roku 2015). Cílem Agory je zvýšit digitální gramotnost uživatelů se zrakovým postižením. V rámci Agory je možné absolvovat workshopy, nebo nahlédnout do plenární sekce plné zajímavých přednášek. (Masarykova univerzita, ©2024a)

INSPO – největší česká konference o technologiích pro osoby se specifickými potřebami, která se koná již od roku 2001. Od roku 2022 ji pořádá Středisko Teiresiás MUNI. Témata na přednášky vychází vždy z aktuálních novinek a z návrhů, které má možnost navrhnout kdokoliv. (INSPO, 2017)

ICC – *International Camp of Communication and Computers* neboli mezinárodní počítačový tábor pro mladé lidi se zrakovým postižením. Tento tábor/letní škola je určena lidem ve věku 16-21 let a je celá uskutečňována v angličtině v některé z evropských zemí. ICC si klade za cíl poskytnout mladým lidem informace o potenciálu počítače pro komunikaci s okolním světem, k získávání informací, pro studium a zábavu. (Masarykova univerzita, ©2000–2018)

Mimo zmíněné zdroje však můžeme najít užitečné informace k tomuto tématu i v podcastech. Za zmínku stojí například podcast s názvem Bez bariér, Rande naslepo nebo také Těčko Plus.

2.3 Asistivní technologie pro nevidomé využitelné v digitálním prostředí

Pojem asistivní technologie (assistive technology, AT) je využíván hlavně v anglicky mluvících zemích. Podle Seiferta (2014) se s ním v České republice nesetkáváme tak často – česká literatura definuje spíše jednotlivé kategorie, jako například kompenzační pomůcky, orientační a navigační systémy a další.

Bouck (2016) ve své publikaci uvádí, že pojem asistivní technologie byl poprvé definován v dokumentu „Technology-Related Assistance for Individuals with Disabilities Act“

(známém také jako The Tech Act) z roku 1988. Od té doby se definice asistivních technologií objevila v několika dalších důležitých legislativních dokumentech jako například „Assistive Technology Act“ (zkráceně AT Act) z roku 1998, ve znění pozdějších předpisů (2004).

Na internetu se mnohdy můžeme setkat se záměnou pojmu asistivní technologie za asistenční technologie. V následující terminologii je však jistý rozdíl – asistenční technologie totiž představují pomoc (asistenci) od jiného živého jedince (psa, člověka), zatímco asistivní technologie jsou využitelné bez pomoci někoho dalšího (Lhotská a kol, 2013; Seifert, 2014). K této záměně může docházet například nesprávným překladem cizojazyčných zdrojů, neboť většina online překladačů převádí anglické „assistive technology“ na české „asistenční technologie“.

Po objasnění terminologie by bylo také na místě si vysvětlit, co vše mezi asistivní technologie můžeme řadit. Podle AT Act můžeme za asistivní technologie považovat jakýkoliv předmět, zařízení, software, hardware, který slouží k podpoře, udržení či zlepšení funkčních schopností osob se zdravotním postižením (ATIA, ©2024; Cook a Polgar, 2015).

WHO (2024a) na svých webových stránkách popisuje, že asistivní produkty jsou navrženy tak, aby podporovaly jednu nebo více z hlavních funkčních oblastí, včetně mobility, zraku, sluchu, komunikace, kognitivních funkcí a sebeobsluhy. Díky asistivním technologiím jsou jedinci se zdravotním postižením více autonomní a nezávislí, což významně redukuje negativní dopady těžkého (nejen zrakového) postižení (Bubeníčková a kol., 2019). Podle článku Manirajee a kol. (2024) hrají asistivní technologie důležitou roli při zajišťování zlepšení kvality života osob se zrakovým postižením.

Pro nevidomé jedince spočívá podstata asistivních technologií ve zpřístupnění informací alternativním způsobem – tedy za pomoci kompenzačních smyslů. Nejčastěji se jedná o hmatové a sluchové výstupy. V online prostředí se navíc jedná o pomůcky na bázi výpočetní techniky, díky kterým mohou nevidomí uživatelé pasivně přijímat informace – číst a poslouchat. Mimo pasivní konzumaci informací však mohou informace i vytvářet a editovat – vkládat, přepisovat či mazat (Bubeníčková a kol., 2019).

Asistivní technologie využitelné v online prostředí patří podle Johnsona, Bearda a Carpentera (in Bouck, 2016) mezi nejsložitější a řadí se do skupiny „High-tech“. Tyto asistivní technologie patří zpravidla mezi ty nejdražší a vyžadují největší trénink. Každý jedinec se zrakovým postižením si však ze zákona o poskytování dávek může zažádat o příspěvek na zvláštní pomůcku (NF Matilda, ©2024).

Navzdory tomu, že jsou asistivní technologie samy o sobě velmi „inteligentní“, mnohdy se na určitých webech potýkají s obtížemi. Typickými problematickými oblastmi jsou dle autorů podcastu Rande na slepo (2021) příliš komplikované weby, kde jsou využity tzv. dynamické nebo interaktivní prvky – rozbalovací okna, tlačítka a jiná grafika reagující na pohyby myši. Asistivní technologie mají největší uplatnění v přístupném digitálním prostředí, které splňuje dříve zmiňované standardy WCAG (Pavlíček, 2020).

2.3.1 Asistivní software

Mezi asistivní software řadíme jak běžné, tak i speciální softwary. Běžnými softwary se rozumí ty, které běžně používá i populace bez zdravotního postižení. Na druhé straně pak stojí speciální software, který slouží právě jedincům se zdravotním postižením a pro zbylou populaci je takřka nevyužitelný. Příkladem speciálního softwaru jsou např. odečítače obrazovky. (Pešák, ©2016)

Odečítače obrazovky (screen-readery)

Odečítače obrazovky (popř. čtečky obrazovky) jsou speciálním softwarem, který je schopen převádět informace z operačního systému a aplikací do podoby alternativního výstupu. Alternativní výstup může být jak hlasový (Text to Speech), tak i hmatový (převod do Braillova bodového písma). Možná je však i kombinace těchto výstupů (Bubeníčková a kol., 2019). Screen-readery se mohou používat v rámci počítače i telefonu a existují v neplacené i komerční formě (Pohl a Pavlíček, 2023a). Screen-readery jsou schopné nevidomým a slabozrakým uživatelům zpřístupnit však pouze informace v textové podobě – na grafy a obrázky je tak podle Pavlíčka (in Bubeníčková a kol., 2019) často nutné použít tzv. taktilní grafiku.

V České republice jsou nejrozšířenější následující odečítače obrazovky:

NVDA

Z oficiálních webových stránek tohoto odečítače obrazovky (NV Access, ©2024) můžeme zjistit, že NVDA je zkratka pro Non Visual Desktop Access, tedy zpřístupnění počítače bez zrakové kontroly. Jedná se o plnohodnotný odečítač obrazovky pro zařízení s operačním systémem Windows. Uživatelům je zcela volně dostupný – zdarma. Tento odečítač obrazovky dále mohou nevidomí a slabozrací uživatelé propojit jak s hmatovým, tak i hlasovým výstupem. NVDA navíc disponuje již vestavěnou hlasovou syntézou, která je dostupná ve více než 55 světových jazycích. Odečítač obrazovky NVDA má podle Dlhé (2023b; 2024) navíc výhodu v tom, že se jedná o tzv. open source (má otevřený zdrojový kód), díky čemuž mají jeho uživatelé možnost rozšířit si jeho funkce o doplňky a pružně tak reagovat na své uživatelské potřeby. Konkrétně se jedná např. o Emotikony (interpretace grafických symbolů slovním popisem, možnost emotikony používat), poměrně novým doplňkem je tzv. AI Content Descriptor, což je v podstatě umělá inteligence (AI), která má schopnost popisovat obrázky.

Odečítač NVDA se používá a obsluhuje pomocí klávesových zkratk, které si nevidomí jedinci musí pamatovat. Všechny potřebné klávesy však najdeme na každé běžné klávesnici – jedná se o kombinaci klávesy NVDA (dle nastavení nejčastěji insert, popř. caps lock) s dalšími klávesami (písmena, čísla, modifikační klávesy – např. tab, ctrl, alt, shift; nebo také navigační klávesy, jako například insert, page up, page down, home, šipky a další) (Hosnedl, 2017a; NV Access, 2021).

Podrobné návody na instalaci a následnou práci s odečítačem NVDA jsou díky Lukáši Hosnedlovi dostupné uživatelům v českém jazyce například na vzdělávacím portálu Pélion (Hosnedl, 2017b).

JAWS

JAWS – zkratka pro Job Access With Speech, což by se dalo volně přeložit jako přístup k práci za pomoci hlasu. JAWS je celosvětově nejpoblárnější odečítač obrazovky, který stejně jako NVDA poskytuje svým uživatelům možnost výstupu buď hlasového nebo hmatového a používá se na základě klávesových zkratk. Na rozdíl od předešlého, mladšího,

odečítače je však JAWS dostupný pouze komerčně – je tedy zpoplatněný. Zakoupit lze například u firmy Galop, a to za částku 55 000,- Kč pro domácí použití (Galop, ©2024). Na nákup odečítače obrazovky (a jakoukoliv jinou asistivní technologii) se však vztahuje zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a o změně souvisejících zákonů, a vyhláška č. 388/2011 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením ve znění pozdějších předpisů, díky čemuž mají jedinci se zrakovým postižením nárok na příspěvek na zvláštní pomůcku, kdy příslušný Úřad práce na základě žádosti proplácí zpravidla 90 % z kupní ceny zvláštní pomůcky.

Některé odečítače obrazovky jsou také nedílnou součástí dnešních chytrých telefonů (smartphonů), kde jsou již „zabudované“ v samotném operačním systému. Tyto odečítače se liší značkou a operačním systémem daného telefonu. Konkrétně se jedná například o VoiceOver (iOS), TalkBack (Android) nebo Narrator (Windows). Všechny tyto odečítače fungují na podobné bázi jako dříve zmiňované NVDA a JAWS. Rozdílem však je, že se pro obsluhu odečítače v tomto případě nepoužívají klávesové zkratky, nýbrž gesta (švihnutí prstem po obrazovce, poklepání apod.) (Levíček, 2020).

Hlasové syntézy (hlasový/řečový syntetizátor)

Jedná se o program zajišťující hlasový výstup dalším programům, jako např. odečítačům obrazovky či softwarovým lupám. Jejich funkce je založená na převodu vstupního textu do mluvené formy řeči. V praxi se taktéž můžeme setkat s názvem „text to speech“ (TTS). Na obsluhu se jedná o nenáročné programy. Dříve se hlasové syntézy prodávaly jako hardware, v dnešní době jsou však pouze softwarové verze, které jsou součástí samotných operačních systémů, popř. lze nainstalovat jiné bezplatné i placené verze hlasových syntéz. (Bubeníčková a kol., 2019)

Mobilní aplikace

Mimo hlasové syntézy a odečítače obrazovky jedinci se zrakovým postižením na svých zařízeních využívají i různé aplikace. Jednou z nejznámějších aplikací je např. *Be My Eyes*. Jedná se o aplikaci, která v základní verzi využívá reálných anonymních vidících dobrovolníků, se kterými se jedinci se zrakovým postižením spojí pomocí videohovoru.

Vidící dobrovolníci jim následně poradí, s čím je potřeba. Díky rozmachu umělé inteligence je však tato aplikace poměrně nově rozšířena o funkci *Be my AI*, která na základě umělé inteligence dokáže detailně popsat vloženou či vyfocenou fotografii (Soušková, 2023; Giebisch, 2023). Na podobném principu fungují i aplikace s názvem „*Seeing AI*“, „*Tap Tap See*“ nebo „*Envision AI*“.

Dále se můžeme setkat s tzv. *COrvusem*, což je sada aplikací, která zpřístupňuje prostředí operačního systému Android nejen osobám se zrakovým postižením. Zpřístupnění funguje na základě zjednodušení celého prostředí telefonu. Taktéž obsahuje několik základních aplikací – telefonování, SMS, kalendář apod. (Dlhá, 2023a; Jelínek, 2023; Touch&Speech, ©2020)

2.3.2 Asistivní hardware

Aby nevidomí jedinci mohli využívat výše zmíněné asistivní softwary, musí mít k dispozici zařízení, které tyto softwarové programy a funkce podporuje. Tímto zařízením může být jak telefon, tak i tablet, notebook či stolní počítač. Při práci s počítačem či notebookem většina nevidomých spoléhá pouze na vstup z klávesnice. Klávesnici mohou používat buď klasickou, kdy je vhodná znalost psaní „všemi deseti“, nebo klávesnici braillovou (Pavlíček, 2020; Albrechtová, 2024).

Braillový řádek (displej/zobrazovač)

Na webu Blind Friendly Web popisuje Bubeníčková a Kabelka (2008) braillový řádek jako externí zařízení, které umožňuje alternativní způsob získávání informací z odečítače obrazovky. Informace se na tomto zařízení zobrazují v Braillově bodovém písmu a uživatel si jej může následně hmatem přečíst. Braillové řádky obsahují tzv. piezoelektrické elementy (díky nim se na řádku vyobrazují jednotlivá písmena Braillovy abecedy) a několik ovládacích tlačítek. Řádky rozlišujeme 20, 40 nebo 80znakové. Pavlíček (2020) doplňuje výčet ještě o řádek o délce 12 znaků. Jedná se o autonomní (přídavnou) pomůcku, která se k zařízení (PC/telefon) připojí pomocí USB portu nebo bezdrátově přes Bluetooth. Může však fungovat i jako zápisník (Bubeníčková a kol., 2019; Pavlíček, 2020).

Braillový řádek má své opodstatnění například při práci s dlouhými či cizojazyčnými dokumenty, dokumenty obsahujícími symbolický zápis (vzorečky) nebo také při

programování, studiu cizích jazyků atd. (Pohl a Pavlíček, 2023b; Bubeníčková a kol., 2019). V digitálním prostředí je jeho výhoda obzvláště při editaci psaných textů, jelikož má jedinec „bližší“ přístup k textu a může si tak snáze všimnout případné gramatické či pravopisné chyby nebo překlepu (Pavlíček, 2020). Braillský řádek je tedy využitelný jak jako výstupní, tak i vstupní zařízení PC či mobilního zařízení (Bubeníčková a kol. 2019; Pavlíček, 2020).

I přes výhody braillských řádků postupem času ubývá jejich aktivních uživatelů. (Pohl a Pavlíček, 2023b) Číst text konečky prstů je totiž složitější a časově náročnější než si text poslechnout díky hlasové syntéze. Bodové písmo je však velice důležité pro rozvoj gramotnosti, a to nejen té digitální. (Pavlíček, 2020)

Další zařízení

Mezi snad nejdůležitější hardwarová zařízení, které nevidomí jedinci používají na denní bázi a bez kterých by si mnohdy nedokázali dále představit běžně fungovat, však patří mobilní telefony, počítače, notebooky (laptopy), tablety a další technické vymoženosti. Bez těchto zařízení by nebylo možné využívat dříve zmiňované softwarové asistivní technologie. Díky zmíněným technologickým zařízením jedinci se zrakovým postižením získávají informace a jsou samostatní i mimo svůj domov (Manirajee a kol., 2024).

Mnoho nevidomých jedinců upřednostňuje používání mobilního telefonu před používáním počítače. Důvodů pro tento fakt existuje hned několik – v první řadě je nákup mobilního telefonu méně finančně náročný než koupě počítače či notebooku. Další výhodou je jeho velikost, díky čemuž je telefon lehce přenositelný a také je logicky více „osekaný“ o funkce, čímž je jednodušší na ovládání. V neposlední řadě je výhodou jeho multifunkčnost – telefon v dnešní době nepoužíváme pouze k telefonování a psaní SMS zpráv. V jednom malém zařízení se ukrývá také fotoaparát, čtečka knih, navigace a další (Bubeníčková a kol., 2019).

Volba konkrétního telefonu závisí na každém jeho uživateli. Nevidomí jedinci mají možnost využívat běžný mobilní telefon, ať už tlačítkový, tak chytrý. Mezi nejznámější chytré telefony patří iPhone od značky Apple nebo telefony s operačním systémem Android. V nabídce jsou však i speciální telefony, které jsou určeny přímo uživatelům se zrakovým postižením. Konkrétně se jedná o telefony *BlindShell*, které existují jak v dotykové, tak

i tlačítkové verzi. Do této kategorie bychom mohli zařadit i telefony s předinstalovanou sadou aplikací *COrvus* (Bubeníčková a kol., 2019).

Vzhledem k potřebnosti těchto produktů pro život nevidomého jedince se i na nákup hardwarových asistivních technologií (tedy včetně telefonu, tabletu, počítače) taktéž vztahuje možnost příspěvku na nákup zvláštní pomůcky od krajské pobočky Úřadu práce. (Zákon č. 329/2011 Sb.)

3 Sociální síť a jejich specifika

Sociální síť – pojem, pod kterým si většina dnešní společnosti představí místo ve virtuálním prostředí, kde tráví značnou část svého času. Z hlediska sociologie se však jedná o jakoukoliv skupinu vzájemně propojených lidí, kteří na sebe navzájem působí. Vztahy mezi těmito jedinci vznikají na základě společných zájmů, rodinných vazeb či z dalších praktických důvodů, kterými mohou být třeba ekonomické, politické či kulturní zájmy (Pavlíček, 2010). Internetové sociální sítě však mají v tomto sociologickém pojetí jistý základ.

Určit přesnou definici sociálních sítí je poněkud problematické, a to především z hlediska překladu. Pro české označení „sociální síť“ se používají anglické výrazy „social media“, „social networking sites“ nebo „social network sites“. Z toho důvodu je obtížné přesně vymezit, co vše do sociálních sítí můžeme a nemůžeme zahrnout. Někteří odborníci mezi sociální sítě řadí i chatovací platformy (komunikační sítě), jako např. WhatsApp, Facebook Messenger, Discord a Viber, nebo také Pinterest a internetové seznamky (Tinder, Badoo a další) (Kopecký, Krejčí, 2023). Opět se tedy jedná o oblast s nejednoznačnou definicí.

Podle Černého a Černé (2012) za sociální síť můžeme považovat takovou internetovou platformu, na které dochází k interakci mezi jejími uživateli, což ve svém článku potvrzují i O’Keeffe a Clarke-Pearson (2011, s. 800): „*Jakákoliv webová stránka, která umožňuje sociální interakci je považována za sociální síť...*“¹ (překlad autorky)

Podle známých autorek Boyd a Ellison (2007, s. 211) bychom sociální sítě mohli definovat jako „*webové služby umožňující jednotlivcům (1) vytvořit si veřejný nebo částečně veřejný profil v rámci ohraničeného systému, (2) vytvořit seznam dalších uživatelů, s nimiž sdílí spojení a (3) prohlížet a procházet seznam svých spojení a spojení vytvořených ostatními v rámci tohoto systému.*“² (překlad autorky) V roce 2013 však ve svém dalším článku poukazují na to, že postupným vývojem a zvyšujícím se rozmachem sociálních sítí se stává jejich definování složitější, neboť hlavní tři prvky obsažené v původní definici z roku 2007

¹ [Any Web site that allows social interaction is considered a social media site...]

² [We define social network sites as web-based services that allow individuals to (1) construct a public or semi-public profile within a bounded system, (2) articulate a list of other users with whom they share a connection, and (3) view and traverse their list of connections and those made by others within the system.]

splývají s dalšími platformami na internetu (stránky na online gaming apod.). Přichází proto s novější verzí této definice:

„Sociální síť je síťová komunikační platforma, v níž účastníci 1) mají jedinečně identifikovatelné profily, které se skládají z obsahu poskytnutého uživatelem, obsahu poskytnutého jinými uživateli a/nebo dat na úrovni systému; 2) mohou veřejně vytvářet spojení, která mohou ostatní prohlížet a procházet jimi; 3) mohou konzumovat, vytvářet a/nebo interagovat s proudy uživatelského obsahu, které poskytují jejich spojení na webu.“³ (Ellison, Boyd, 2013). (překlad autorky)

Podle českých autorů Kopeckého a Krejčí (2023, s. 17) sociální sítě představují online platformy, které svým uživatelům nabízejí rozmanité možnosti pro interakci s různorodým online obsahem, včetně textu, zvuku, videa a grafiky. Pavlíček (2010, s. 125) definuje sociální síť jako *„každý systém, který umožňuje vytvářet a udržovat seznam vzájemně propojených kontaktů, přátel. Dají se sem zařadit i systémy, u kterých není budování kontaktu primární, ale jenom jednou z podporovaných funkcí.“* I přes nejednoznačné názvosloví a definice však hlavní pointa sociálních sítí zůstává stejná.

Ve 21. století jsou sociální sítě místem, kde se odehrává většina nejdůležitějších politických, sociálních, ekonomických a kulturních konverzací (Van Susteren, 2017). Je to místo, kde každý může mít hlas. I to je možná jedním z důvodů, proč alespoň některou ze sociálních sítí používá v Česku téměř 5,3 milionů osob (Český statistický úřad, 2023). Celosvětově se pohybujeme kolem 4,76 miliard uživatelů sociálních sítí (Kellerová, 2023). Další data navíc uvádí, že 60 % lidí tráví na sociálních sítích více než 2 hodiny denně. Průměrně pak na nich člověk stráví zhruba dvě a půl hodiny denně (AMI Digital, 2021). Hlavním důvodem jejich oblíbenosti však i přes neustálý pokrok technologií a z toho vyplývající změny na těchto platformách stále zůstává možnost sdílení obsahu s ostatními uživateli (Ellison a Boyd, 2013).

³ [A social network site is a networked communication platform in which participants 1) have uniquely identifiable profiles that consist of user-supplied content, content provided by other users, and/or systém-level data; 2) can publicly articulate connections that can be viewed and traversed by others; 3) can consume, produce, and/or interact with streams of user-generated content provided by their connections on the site.]

Většina sociálních sítí je uživatelům přístupná jak v podobě mobilní aplikace, tak i v běžném internetovém prohlížeči. Rozdíl je primárně v množství zobrazovaných funkcí. Uživatelé se na těchto platformách obecně mohou prezentovat jak aktivním, tak i pasivním způsobem. Aktivní uživatelé se na sociálních sítích projevují tvorbou a sdílením různorodého obsahu – od fotodokumentace rodinných dovolených až po sdílení obsahu s odborným či vzdělávacím charakterem. Na druhé straně pak stojí pasivní uživatelé, kteří zaujímají pozici převážně pozorovatelskou, kdy „konzumují“ obsah vytvořený aktivními uživateli bez přímé interakce s ním (Kopecký a Krejčí, 2023). Většina lidí má pocit, že sociální sítě používají primárně teenageři a adolescenti. Podle Kožíška a Píseckého (2016, s. 24) však „*u nejrozšířenějších sítí převažuje dospělá uživatelská základna*“.

Mimo pozitivní stránky sociálních sítí však existují i jistá nebezpečí, se kterými se na sítích mohou jejich uživatelé setkat. Konkrétně se může jednat o Phishing⁴, kyberšikanu, hackery, šíření virů či nepravdivých informací a další nepříjemnosti (Kopecký a Krejčí, 2023; Kožíšek a Písecký, 2016). Všechna tato nebezpečí jsou však spojená hlavně s jejich uživateli, jelikož jak Kožíšek a Písecký ve své publikaci (2016, s. 36) uvádí: „*Internet jako takový je bezpečný, nebezpeční jsou na něm jen lidé*“.

3.1 Nejpoužívanější sociální sítě současnosti

Vzhledem k faktu, že internet v současnosti využívá více než pět miliard lidí, existuje také nepřeborné množství sociálních sítí (Tech Media Publishing, 2023). Tyto sociální sítě jsou různorodé, protože každá z nich slouží k něčemu trochu jinému, a nabízí tak různé hlavní funkce. Některé sítě umožňují sdílení fotografií či videí, zatímco jiné se zaměřují primárně na soukromé zasilání zpráv (Boyd a Ellison, 2007). Některé sociální sítě jsou spíše lokální a jsou tedy typické pro konkrétní země (např. sociální síť Orkut v Brazíli, Vkontakte v Rusku, Tuenti ve Španělsku atd.) (Černá, Černý, 2012). Existují však i sociální sítě, které mají celosvětovou působnost. Mezi nejznámější z nich můžeme řadit Facebook, Instagram, TikTok, X (Twitter), YouTube, Snapchat a další. Ty nejznámější z nich si v krátkosti popíšeme v následující části práce.

⁴ Phishing = podvodná technika založená na získávání údajů (kreditní karty, hesla)

Facebook

Facebook (FB) je nejznámější a nejpopulárnější sociální síť na celém světě. Tato sociální síť je momentálně ve vlastnictví společnosti Meta, nicméně její založení a počátky se pojí se jménem Mark Zuckerberg. Původně tato platforma sloužila jako online místo k socializaci a interakci mezi studenty Harvardské univerzity, později však byla zpřístupněna i veřejnosti (Kopecký a Krejčí, 2023).

Pro používání platformy Facebook je potřeba mít vytvořený osobní profil, prostřednictvím kterého si uživatelé mohou přidávat přátele, sdílet příspěvky, posílat zprávy a přidávat se do různých skupin dle vlastních zájmů. Mimo to uživatelé na Facebooku mohou vytvářet i události. Sdílený obsah (fotografie, videa, statusy, živá vysílání, události atd.) se zobrazí na tzv. „zdi“, což je hlavní prvek Facebooku (Pavlíček, 2010). Ostatní uživatelé na sdílený obsah mohou reagovat za pomoci tlačítka „To se mi líbí“, které v současnosti nabízí možnost dalších reakcí („super“, „péče“, „haha“, „paráda“, „to mě mrzí“ a „to mě štve“). Dále mohou uživatelé komentovat, nebo příspěvek předsdílet na svůj profil. U všech příspěvků si uživatelé mohou nastavit soukromí – okruh osob, který si daný příspěvek může zobrazit. Poměrně novou funkcí na Facebooku je možnost sdílení tzv. Stories (Příběhů) – ty jsou blíže popsány u další sociální sítě (Instagram), jelikož byly přejaty právě odtud.

Pod platformu Facebook taktéž spadá i Facebook Messenger, který slouží převážně ke komunikaci mezi uživateli. Umožňuje uživatelům posílat soukromé zprávy, fotografie, videa a vést hlasové či video hovory (Kopecký a Krejčí, 2023).

Instagram

Instagram je sociální síť, která se zaměřuje primárně na tvorbu a sdílení vizuálního obsahu, tedy fotografií a videí. Zakladatelé Instagram odkryli veřejnosti v roce 2010 a o 13 let později, tedy v roce 2023, překonal 1,3 miliardy aktivních uživatelů po celém světě. Na této platformě mohou uživatelé sdílet fotografie a videa buď na svůj profil, nebo také na tzv. Instagram Stories. Tato funkce představuje možnost sdílení daného příspěvku (příběhu) pouze na dobu 24 hodin, poté se automaticky smaže. Dalším typem vizuálního obsahu jsou Instagram Reels, což jsou v podstatě jen krátká videa, která se přehrávají pořád dokola (podobná obsahu platformy TikTok) (Kopecký a Krejčí, 2023). Na Instagramu je časté

opatřování příspěvků tzv. „hashtagy“ (#), které usnadňují vyhledávání podobných příspěvků (Kožíšek a Písecký, 2016).

Stejně jako u Facebooku, mohou i zde uživatelé interagovat s příspěvky ostatních uživatelů pomocí, pro Instagram typických, srdíček (to se mi líbí) a pomocí komentářů. Uživatelé Instagramu však na rozdíl od Facebooku „nesbírají“ přátele, nýbrž sledující (Kopecký a Krejčí, 2023). Sledování může být pouze jednostranné, zatímco přátelství musí odsouhlasit obě dvě strany.

Co se týče soukromí, Instagram umožňuje svým uživatelům volbu soukromého či veřejného profilu. V případě soukromého profilu jsou veškeré příspěvky daného uživatele viditelné pouze pro jeho sledující. Nad svými sledujícími má uživatel naprostou kontrolou – každou žádost o sledování musí sám nejprve schválit, případně zamítnout. Pokud má uživatel profil veřejný, každý jeho příspěvek si může kdokoliv na internetu zobrazit.

TikTok

TikTok je nejrychleji rostoucí sociální síť, která překonala i nástup Facebooku a Instagramu (AMI DIGITAL, 2023). Jedná se o poměrně novou sociální síť, která vznikla v roce 2017 sloučením dvou firem, a to Douyin a Musical.ly. Je to čínská sociální síť zaměřená na sdílení krátkých videí. Tato platforma si našla zalíbení u mnoha uživatelů, jelikož je jednoduchá a její ovládání je intuitivní. TikTok funguje na základě algoritmu využívajícího umělou inteligenci – díky sledování chování a interakování uživatelů s obsahem jim TikTok následně zobrazuje videa, která by pro daného uživatele mohla být zajímavá. Uživatelé reagují na videa ostatních opět pomocí komentářů a srdíček. (Kopecký a Krejčí, 2023).

X (Twitter)

Platforma Twitter, která byla v roce 2023 přejmenována na X, je sociální síť zaměřená převážně na krátké psané příspěvky. Tyto příspěvky se přezdívají „tweety“ a mohou být dlouhé zpravidla maximálně 280 znaků. Mimo psaný text se však v příspěvcích může nacházet i vizuální obsah (fotky, videa). Lidé tuto platformu používají nejčastěji k šíření novinek, či sdělování vlastních názorů na různé věci a situace. K publikaci vlastních příspěvků či reagování na příspěvky jiných uživatelů je nutné mít založený profil. Reagovat mohou uživatelé opět pomocí srdíčka či komentáře. Specialitou platformy X jsou tzv.

„retweety“, neboli předsílení. Na hlavní stránce se uživatelům zobrazuje pouze aktivita lidí, které sleduje. Díky retweetům se tedy příspěvek automaticky dostává mezi další a další uživatele (Kopecký a Krejčí, 2023). Hashtagy jsou uživateli Twitteru opět hojně využívány.

YouTube

YouTube je největší a nejznámější platforma určená ke sdílení videí na světě. Byl založen v roce 2005. Před vznikem této platformy bylo sdílení videí velice obtížné, nyní na YouTube najdeme biliony videí – od videoklipů známých hudebníků, přes videa influencerů, vzdělávací obsah až po domácí videa běžných lidí (Kopecký a Krejčí, 2023). Po registraci tedy může kdokoliv videa nahrávat, komentovat, či vytvářet seznamy videí. Samozřejmě mohou uživatelé i hodnotit videa ostatních – kromě tlačítka „like“ (to se mi líbí) je přítomno i tlačítko „dislike“ (to se mi nelíbí), což je unikátní. Sledovat videa však může kdokoliv i bez registrace. Na této platformě se nevytváří osobní profil, nýbrž kanál (Pavliček, 2010).

Dalšími populárními sociálními sítěmi jsou například LinkedIn, Snapchat, Threads, Tumblr, Reddit, Google Plus, BeReal a další. Oblíbenými komunikačními sociálními sítěmi jsou pak WhatsApp, FB Messenger, Discord, Viber a další. Platformy určené pouze na komunikaci však ne všichni považují za sociální síť.

3.2 Sociální síť a nevidomí

Aspekty zrakového postižení mohou mít vliv na sociální interakce probíhající v reálném světě. Často to bývá tím, že zrakové postižení je, např. na rozdíl od sluchového postižení, „viditelné“ kvůli celé řadě symbolů (bílá hůl, vodící pes, silné či tmavé brýle atd.). Problémy však mohou vyplývat i z nuancí vyskytujících se v oblasti neverbální komunikace (Bhuvanewari a kol., 2016). V tomto ohledu jsou užitečné sociální sítě, které tyto potenciální problémy podvrací (Hill a kol., 2022). Online interakce má navíc pro nevidomé jedince mnoho výhod, ačkoliv skutečnou komunikaci tváří v tvář nahradit nedokáže (Gkatzola a Papadopoulos, 2023). Autoři Chang a Hsu (2016) a Huff, Boateng a Brinkley (2021) se však ve svých výzkumech shodují, že sociální sítě mají vliv na kvalitu života (wellbeing) osob se zrakovým postižením.

Ačkoliv si mnozí myslí, že nevidomí jedinci kvůli svému hendikepu sociální sítě nemohou používat, neustálý pokrok moderních technologií jim přístup k sociálním sítím umožňuje

(Ratano, 2018). S těmito technologiemi (viz kapitola 2.3) se nevidomí jedinci s vrozeným zrakovým postižením často učí pracovat již během svého studia. Jedinci, kteří o zrak přišli později, mají v této oblasti značnou nevýhodu, jelikož si musí pomoc zajistit sami (Rudinger, 2021). Naštěstí v oblasti asistivních technologií působí organizace, které zájemcům nabízí množství vzdělávacích kurzů, popř. informační weby, projekty apod. (viz kapitola 2.2).

Dle norské studie autorů Fuglerud, Tjøstheim, Gunnarsson a Tollefsen (2012) jedinci se zrakovým postižením mají stejnou motivaci k využívání sociálních sítí jako zbytek vidící populace. I přes to, že nevidí, se jejich potřeby v tomto ohledu nijak neliší od potřeb lidí bez zrakového postižení (Ratano, 2018). Sociální sítě navíc mají velký potenciál v posílení postavení osob se zdravotním postižením (Hafiar a kol., 2019), neboť mohou svým uživatelům poskytnout pocit akceptace, sounáležitosti a normality (Strom a Strom, 2012).

Význam sledování problematiky sociálních sítí a nevidomých osob spočívá hlavně v tom, že tyto platformy mají obrovský dopad na každodenní život všech lidí a mohou tak mít vliv i na sociální inkluzi, případně exkluzi. Ta je v online prostředí dána primárně přístupností webu. U populárních platforem mají však přístupnost v rukou spíše samotní uživatelé (Soušková, 2022). Snad na každé platformě sociálních sítí můžeme narazit na fotografie, obrázky, videa, grafy či jiné vizuální prvky. Ty jsou pro nevidomé uživatele mnohdy nepřístupné a jsou tak nuceni využívat externí aplikace na popis, jako například nejznámější Be My Eyes. Existuje však možnost, jak popis vizuálních prvků zpřístupnit přímo na dané stránce a usnadnit tak používání sociálních sítí i uživatelům využívajícím odcítače obrazovky, či jiné asistivní technologie. Klíčovým prvkem je v tomto případě tzv. **alternativní text**, známý též jako alt text, což je krátký slovní popis daného příspěvku, kterého si běžný uživatel ani nevšimne, neboť je skrytý (Soušková, 2022). Pro nevidomého uživatele to však zcela mění jeho uživatelskou zkušenost.

Se sociálními sítěmi je často spojovaná i problematika šíření dezinformací (tzv. Fake News). K tomu mají podle organizace Česko.Digital větší náchylnost děti, senioři, ale také minority (Rácz, 2023). Z výsledků výzkumu Sharevskioho a Zeidieha (2023) zjišťujeme, že velká část jedinců se zrakovým postižením není schopna odhalit dezinformace/misinformace na sociálních sítích díky varovnému upozornění u příspěvku. Je to tím, že tato značení často nejsou přístupná asistivním technologiím a uživatelům tak nejsou prezentována.

Na téma sociálních sítí a nevidomých osob existuje velice omezené množství zdrojů. V českém prostředí vzniká nepřehledné množství akademických prací zaměřených na problematiku sociálních sítí. Sociální sítě ve spojitosti s lidmi se zrakovým postižením však v současnosti zkoumá pouze jedna volně dostupná práce – je jí bakalářská práce Terezy Tiché z roku 2017. Tato bakalářská práce se zaměřuje na problematiku nevidomých jedinců a sociálních sítí primárně z hlediska přístupnosti webového rozhraní (fakulta informatiky). Tato oblast je bezesporu velice důležitá – bez přístupnosti by se jedinci se zrakovým postižením na sociálních sítích nemohli vůbec angažovat, nicméně nás bude mimo jiné zajímat i oblast sociální – tedy aktivita na jednotlivých sociálních sítích, bariéry na sociálních sítích, interakce a komunikace mezi uživateli, seznamování se, role sociálních sítí v životě nevidomých osob a další. V zahraničí je situace o něco lepší. Anglicky psané práce věnující se příslušnému tématu pochází například z Ameriky, Nigérie nebo asijských států (Saúdská Arábie, Thajsko, Indie). V Evropě se tomuto tématu věnují pouze studie z Velké Británie, Norska, Řecka.

4 Výzkumné šetření

V empirické části práce bude představené výzkumné šetření, a to včetně jeho metodologie, popisu sběru dat a jejich následné analýzy a interpretace výsledků. K zpřehlednění postupu tvorby diplomové práce bylo zpracováno schéma (viz Obrázek 1) vystihující zásadní body od úvodní fáze až po výsledný produkt. Tyto body obsahují volbu tématu, výběr metodologie, tvorbu teoretického zakotvení, sběr dat, analýzu dat a interpretaci výsledků.

Obrázek 1: Schéma diplomové práce

(vlastní zpracování)

4.1 Cíle výzkumu a výzkumné otázky

Vzhledem k omezenému množství dostupných dat k problematice sociálních sítí a nevidomých osob je **hlavním cílem** výzkumu této práce zjistit, jak nevidomí jedinci přistupují k sociálním sítím a identifikovat a porozumět specifickým potřebám a překážkám, kterým při používání sociálních sítí musí čelit.

K uvedenému cíli práce byly zformulovány následující výzkumné otázky:

Hlavní výzkumná otázka: **Jaký postoj mají nevidomí jedinci k sociálním sítím?**

Dílejší výzkumné otázky:

- Jaké jsou hlavní motivace a důvody, proč nevidomí jedinci používají sociální sítě?
- Jaké konkrétní technické a softwarové nástroje nejčastěji pomáhají nevidomým jedincům k efektivnějšímu používání sociálních sítí?
- Jaké jsou hlavní výzvy, kterým čelí nevidomí uživatelé sociálních sítí?
- Jaký vliv mají sociální sítě na sociální interakci nevidomých osob?

4.2 Metodologie výzkumu

K zodpovězení stanovených výzkumných otázek byl použit **kvalitativní výzkumný přístup**. Tento přístup je Švaříčkem a Šedřovou (2010, s. 17) definován jako „...*proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu.*“ Dle Hendla (2005) je kvalitativní výzkum mnohdy chápán jen jako doplňující výzkumná strategie ke kvantitativnímu výzkumu. V současnosti jsou však obě strategie stejně uznávané. Gavora (2000) ve své publikaci uvádí rozdíly mezi kvantitativním a kvalitativním výzkumem. Jedním z rozdílů je, že data kvantitativního výzkumu jsou vyjádřena číselně a vedou k jednoznačným závěrům, zatímco data kvalitativního výzkumu jsou nejčastěji slovního charakteru a finální výsledky není možné zevšeobecnit. Rozdíl je však i v postoji výzkumníka – při kvantitativním výzkumu si udržuje jistý odstup, zatímco

u kvalitativního výzkumu výzkumník proniká hlouběji do dané problematiky sblíží se tak se zkoumanými osobami.

Jako výzkumný design byla zvolena **mnohonásobná případová studie** (též známá jako vícepřípadová studie), neboť nám poskytne komplexnější porozumění tomu, jak nevidomí jedinci přistupují k sociálním sítím. Díky většímu výzkumnému vzorku budou zachyceny různé perspektivy a zkušenosti těchto jedinců, což potvrzuje Chrastina ve své publikaci (2019, s. 113): „*Ve vícepřípadových studiích zkoumáme několik případů, abychom mohli pochopit podobnosti a rozdíly mezi jednotlivými případy*“. Mnohonásobnou případovou studii popisuje Švaříček a Šedřová (2010, s. 106) jako výzkum, ve kterém se zkoumá dva a více případů, které jsou navzájem porovnávány, na základě čehož vzniká obecnější závěrečná zpráva.

Metodou sběru dat byly **polostrukurované rozhovory** (někteří autoři také uvádí pojem „interview“). Polostrukurované hloubkové rozhovory byly zvoleny cíleně k získání detailních a komplexních informací o studovaném jevu (Švaříček a Šedřová, 2010, s. 13). Jak již název nasvědčuje, jedná se o kompromis mezi strukturovaným a nestrukurovaným rozhovorem. Za polostrukurovaný rozhovor můžeme dle Hendla (2005) považovat takový rozhovor, který má jasně definovaný účel a osnovu, ale zároveň nabízí jistou flexibilitu. V závislosti na situaci je však možné, že se polostrukurovaný rozhovor bude více podobat strukturované nebo nestrukurované formě (Gavora, 2000, s. 111).

Rozhovory k tomuto výzkumnému šetření byly uskutečněny online, prostřednictvím audiohovorů na platformách sociálních sítí – Facebook Messenger, Skype a WhatsApp. Respondenti tak mohli zůstat ve svém známém prostředí, což eliminovalo možné problémy spojené s mobilitou či orientací a umožnilo jim cítit se pohodlně a uvolněně. Všechny rozhovory byly po předchozím souhlasu respondentů nahrány na diktafon v telefonu a následně doslovně přepsány. Informované souhlasy byly vzhledem k povaze obtíží respondentů zajištěny pouze slovní formou. Souhlas zahrnoval informace ohledně nahrávání a následného zpracování získaných anonymizovaných dat. Všichni respondenti taktéž měli možnost z výzkumu v jakékoliv fázi odstoupit, či na pokládané otázky odmítnout odpovědět. Identita respondentů je známá pouze autorce výzkumu. Všechny rozhovory byly

uskutečněny v dubnu roku 2024. Časová náročnost rozhovorů byla v rozpětí od 30 do 90 minut v závislosti na zkušenostech a sdílnosti jednotlivých respondentů.

4.3 Popis výzkumného vzorku

Volba výzkumného vzorku byla záměrná. Pro výzkumné šetření byly vybrány vhodné případy (respondenti) v souladu s kontextem realizovaného výzkumu (Chrastina, 2019). Tento postup pro kvalitativní výzkum ostatně doporučuje i Gavora (2000).

Náš výzkumný vzorek se skládá z 8 respondentů z řad nevidomých uživatelů sociálních sítí a 1 odborníka v oblasti digitálních pomůcek a přístupnosti webového rozhraní, čímž bude zajištěna triangulace dat. K získání dat tedy bylo využito celkem devíti respondentů. Potenciální účastníci výzkumu byli kontaktováni přes facebookovou skupinu „Nevidomí a slabozrací bez cenzury“, kde byl autorkou výzkumu zveřejněn příspěvek představující výzkum a obsahující základní požadavky na respondenty. Vzhledem k prostředí, ve kterém byli respondenti kontaktováni, se mezi nimi nenachází jedinci, kteří by na sociálních sítích vůbec nepůsobili. Všichni respondenti výzkumu jsou nevidomí uživatelé sociálních sítí starší 18 let (včetně). Věkové rozpětí těchto respondentů bylo od 18 let do 44 let. Pro zvýšení přehlednosti uvádíme tabulku se základními informacemi o respondentech spolu s přiřazenými pseudonymy, které zajišťují anonymizaci respondentů (viz Tabulka 1). Slouží však i k následné přehlednější analýze a interpretaci získaných dat. Pseudonymy vycházejí převážně z životní náplně respondentů.

Tabulka 1: Charakteristika respondentů

Pseudonym	Pohlaví	Věk	Zrakové postižení	Etiologie
Studentka	Žena	19	Praktická nevidomost – zachovalý světlocit, barvy	Vrozená
Lektorka	Žena	44	Praktická nevidomost – zachovalý světlocit	Získaná (autoimunitní onemocnění), progresivní
IT specialista	Muž	33	Totální nevidomost	Časně získaná (inkubátor)
Španělštinářka	Žena	35	Totální nevidomost	Vrozená
Masérka	Žena	30	Totální nevidomost	Vrozená
Zpěvačka	Žena	18	Praktická nevidomost	Vrozená
Masér	Muž	39	Totální nevidomost	Časně získaná (inkubátor)
Doktorandka	Žena	27	Praktická nevidomost	Genetická, progresivní
Odborník				

(vlastní zpracování)

4.4 Limity výzkumu

Hlavním limitem tohoto výzkumu je fakt, že všichni respondenti byli kontaktováni přes sociální síť Facebook. Výzkumný vzorek tedy může být ochuzen o případné respondenty, kteří profil na této platformě nemají, případně nepoužívají žádnou sociální síť. Dalším limitem výzkumu je také problematické ohraničení definice sociálních sítí – nelze jednoznačně říci, zda se mezi sociální sítě mohou řadit i chatovací platformy, jako například WhatsApp, Viber a další. Někteří respondenti tedy konkrétně tyto sociální sítě mohli záměrně opomenout, neboť je za sociální sítě nepovažují. Vzhledem k volbě kvalitativního přístupu a nižšímu počtu respondentů je také nemožné získaná data generalizovat na celou společnost nevidomých osob. Jedná se pouze o sondu do této problematiky, která nám pomůže porozumět, jak k sociálním sítím jedinci se zrakovým postižením přistupují v českém prostředí.

5 Analýza a interpretace dat

Pro případové studie podle Hendla (2005) a Chrastiny (2019) nejsou doporučeny konkrétní analytické postupy. Analýza kvalitativních dat je značně flexibilní, avšak rozhodně ne snadná. Analýza dat v této diplomové práci byla provedena pomocí otevřeného kódování. V první fázi (doslovný přepis rozhovorů) byly důležité pasáže tučně zvýrazněny, ve druhé fázi byly k těmto pasážím vytvořeny kódy pomocí komentářů v dokumentu Word a ve třetí fázi byly tyto pasáže barevně rozřazeny do 5 kategorií, které poskytnou lepší orientaci v přepsaných rozhovorech a zajistí relevantnost dat vzhledem k výzkumným otázkám. Vzniklé kategorie z těchto stanovených výzkumných otázek částečně vychází. Zvýrazněné části ze všech okódovaných rozhovorů byly následně přepokopírovány do externího Word dokumentu, ve kterém byly uspořádány dle relevance obsahu výpovědí k jednotlivým kategoriím, hlavním kódům a dle vzájemné návaznosti. Každá kategorie byla doplněna o další podkategorie, které umožní přehlednější práci s daty. Všechny kategorie a podkategorie budou interpretovány technikou vyložení karet (Švaříček a Šed'ová, 2007).

Kategorie vzniklé otevřeným kódováním:

- Zkušenost nevidomých jedinců se sociálními sítěmi
- Motivace a důvody používání sociálních sítí nevidomými jedinci
- Asistivní technologie a strategie využívané nevidomými jedinci při používání sociálních sítí
- Překážky na sociálních sítích pro nevidomé uživatele
- Vliv sociálních sítí na sociální život nevidomých osob

Pro lepší představu jednotlivých kategorií, podkategorií a hlavních kódů je v příloze práce k nahlédnutí hlavní struktura, dle které byly rozřazovány jednotlivé textové pasáže (viz Příloha 2).

5.1 Zkušenost nevidomých jedinců se sociálními sítěmi

První kategorie popisuje zkušenosti nevidomých respondentů se sociálními sítěmi, čímž získáme obecný náhled na používání sociálních sítí nevidomými jedinci. Tato kategorie je rozdělena na dalších 5 podkategorií.

5.1.1 Používané sociální sítě

Z výpovědí všech respondentů můžeme usuzovat, že nejpoužívanější sociální sítí mezi nevidomými uživateli je platforma **Facebook**. To dokládá IT specialista svým tvrzením, ve kterém říká, že na Facebooku se „*hodně nejvíc sdružuje komunita lidí se zrakovým postižením*“. Důvodů pro používání Facebooku bylo hned několik. Zpěvačka například uváděla, že Facebook je z jejího pohledu nejjednodušší na obsluhu: „*Nejjednodušší je asi Facebook. Ten je tak jako, myslím si, že to je třeba i tím, že je ta síť jako zavedená, takže už to prostě mají tak jako vychytané a vlastně tam ani není nic moc jako složitěho, co by mohl člověk dělat*“. Většinou se však respondenti shodovali, že je to převážně díky funkci skupin, která je v současnosti dostupná pouze na platformě Facebook. IT specialista například uvedl: „*Facebook má něco, co jiný sociální sítě nemají, a proto já si ho ještě držím, a to jsou skupiny vlastně různě tematicky zaměřené*“. Doktorandka poznamenala: „*na tom Facebooku se mi líbí právě skupiny, jo. Tam hlavně jako používám to jako osobně*“, „*je to takové, že třeba, když něco potřebuju poradit, nebo něco, tak se prostě mám na koho jako obrátit, jo. Že to je taková jako svépomocná prostě skupina*“. Španělštinářka kromě skupin oceňuje i další funkce dostupné na Facebooku, jako například Marketplace a živá vysílání: „*co má teda Facebook, to asi jiná síť nemá, ty skupiny...*“, „*Dokonce jsem tam absolvovala nějaký kurz ke španělštině, kterej prostě běžel na Facebooku. Jakože ty vysílání byly na Facebooku*“, „*Nebo i různý ty bazary. Jo, já jsem třeba na Marketplacu prodala, nebo udala i věci, které bych jako neudala, jo*“. Nabídka rozličných funkcí na Facebooku je pro nevidomé uživatele tedy velmi atraktivní.

Druhou nejpoužívanější sociální sítí mezi našimi respondenty byl **YouTube** s celkovým počtem 7 respondentů. Co se týče přístupnosti, podle Zpěvačky „*...je to jako docela v klidu. Protože zase nemá – jako pokud se nebavíme o nějakém nahrávání videí na YouTube, to jsem úplně nezkoušela – ale co se týče toho jako konzumování obsahu, tak je to úplně v pohodě*“. Doktorandka dokonce uvedla, že YouTube preferuje před sledováním televize: „*to už mi v podstatě dneska nahradilo úplně televizi*“. Stejně jako Zpěvačka a Doktorandka, většina respondentů používá YouTube spíše k pasivnímu sledování videí. Aktivnímu nahrávání se věnuje pouze IT specialista: „*já asi jsem typ člověka, kterej třeba nahrává na YouTube, ale nahrává na YouTube tak, že z audia udělá video, a to video publikuju s nějakou svou profilovou fotkou*“, „*takže takovej podcast píš*“.

Další hojně využívanou sociální sítí byl **Instagram** i přes to, že se jedná o platformu založenou primárně na sdílení vizuálního obsahu. Mezi 6 respondenty využívajícími Instagram však nebyla Masérka, která další sociální sítě na styl Facebooku používat nechce: „já prostě ani na ten Instagram bych, jako tam bych dávala to stejné jako co na ten Facebook, takže jednou měsíčně, ne-li jako miň, takže. Jako nevím k čemu by mi to bylo“. Masér zase uváděl jako důvod k nepoužívání Instagramu následující: „představa, že tam jsou jenom fotky, tak jako proč bych jako konfrontoval se pouze s fotkama, a ne s článkama a nebo videama“. Na tento fakt však v rozhovoru nevědomky reagovala Lektorka, která uvedla, že „úplně paradoxně je třeba i ten Instagram je velmi dobře jako ozvučeněj. Takže jakože i na tom Instagramu se dá jako dobře pracovat“. Španělštinářka používá Instagram spíše jako rozcestník k nasdílení stejných fotografií na více platformech: „Instagram používám jenom na to, když mám jednou za 300 let nějakou fotku (...) a chci ji nasdílet na těch ostatních sociálních sítích naráz, tak to dělám přes ten Instagram, jakože to používám jenom jako na nějaký takový rozpostující nástroj“.

3 respondenti uvedli, že v současnosti aktivně používají sociální síť **X** (Twitter). Mezi nimi byla například Lektorka, která konstatovala, že „toto je vlastně sociální síť, na které jsem spíše kvůli sledování, jako bych řekla, veřejného dění. Takže tam zase spíš ten Twitter využívám, na to, abych se třeba dozvěděla nějaké názory lidí... jakoby ne ani tak známých a kamarádů, jako spíš toho veřejného společenského života“. Hodně respondentů však uvádělo, že přechodem Twitteru na X tuto sociální síť přestali používat, nebo minimálně konstatovali, že se platforma zhoršila. IT specialista například uvedl svůj pohled z hlediska tvůrce obsahu: „hodně se mi líbil Twitter, ten jsem jako používal dlouho, ale teďka se mi nelíbí Musk. Ne jakože Musk, co tam dělá jako za bordel, to je úplně jedno, ale nelíbí se mi, jak on tam zpoplatňuje některý funkce a ono mnoho veřejnejch uživatelů si to třeba neuvědomuje, ale on tam má jednu funkci, že když vy ten Twitter chcete používat jako komerčně, jako třeba já na ty informativní zdroje a tak, a vy mu neplatíte nějaké poplatky za ověřený profil nebo co, tak ty vaše Tweety mají strašně malý dosah“. Zhoršení však pociťuje i Doktorandka: „ten nový mi teď přijde takový jakože politický strašně a jako nechci se rozčilovat zbytečně“ a Lektorka: „Řekla bych, že i s přechodem Twitteru na X se to zhoršilo teda. Bylo to lepší. Myslím si, že to X je teďka takové slabší“. Zhoršení platformy

pocit'uje nejspíše více lidí, neboť Lektorka uvedla, že „*je faktem, že mi taky přijde, že to v poslední době trošičku upadá*“.

Mezi další používané sociální sítě bychom mohli zařadit novou sociální síť Threads, profesní platformu LinkedIn, GoodReads s knižním obsahem, Tiktok a komunikační platformy WhatsApp, Discord, Viber, Telegram nebo Signal. Sociální síť **Threads** se mezi uživateli nesečkala příliš s úspěchem. Zpěvačka platformu Threads zhodnotila následovně: „*není problém úplně přístupnosti pro nevidomé, ale je spíš problém toho, že ta aplikace je prostě nová, takže to tak různě padá*“, stejný pohled zastává i Doktorandka: „*Threads, nebo jak se to jmenuje. To v podstatě mám, to se dalo i ovládat, ale nevím jako proč bych to měla sledovat,*“ a Lektorka: „*Co jsem zkusila, ale zatím v tom nevidím nějaký větší potenciál, je teda ta nová sociální síť Threads, což vlastně má být nějaké propojení s Instagramem atd. A já za sebe v tom zatím nějakou větší budoucnost nevidím*“. IT specialista přináší technický vhlad do problematiky: „*Ono to není nepřístupný, tam akorát nejsou popsány nějaký tlačítka, ale to není jako věc, která by se nedala vyřešit. Oni to s každou aktualizací bych řekl jako zlepšují. Oni sami podle mě tu síť ještě jako ladí, ona je jako natolik nová, ona podle mě nefunguje stoprocentně ani jako pro lidi, co žádný postižení nemaj, takže tam spíš bych řekl, že je to otázka času*“. Sociální síť **TikTok** používá jen jedna dotazovaná respondentka. S touto platformou má většina nevidomých uživatelů problém hlavně z hlediska přístupnosti. Studentka ale uvádí, že „*ono to je vlastně celý takový v pohodě, že se vlastně jenom sjíždí jakoby normálně scrolluje (...), vlastně lajkujete jenom normálně dvojitém poklepnutím na displej, takže vlastně tam ani není potřeba to mluvení. No a co se týče jako nahazování potom příspěvků, tak ty jsou... ty jsou taky ovládatelný i s VoiceOverem v pohodě*“. Na TikToku se často objevují videa, která jsou vizuálně atraktivní, avšak po zvukové stránce, s výjimkou přehrávané hudby, nepřináší žádnou přidanou hodnotu. Jak již bylo zmíněno v kapitole 3.1, videa na této platformě jsou uživatelům nabízena na základě algoritmu, což znamená, že jejich výběr může být ovlivněn samotnou aktivitou uživatele, na což poukazuje i Studentka: „*já jsem teda svůj TikTok naučila, aby mi házel mluvený videa, takže asi tak... Ale když mi něco takovýho hodí, tak to přeskočím a on jako časem pochopí, že to nechci*“. Většina respondentů však TikTok nepoužívá i z dalších důvodů, které rozebereme blíže v kategorii zaměřené na překážky na sociálních sítích.

Španělštinářka ve své výpovědi vzpomínala na sociální sítě určené přímo pro nevidomé: „Byly takové nějaké pokusy o vytvoření sociálních sítí jenom jako pro nevidomý. A ty byly na prd, jo, ty jsem dala pryč. Jedna se jmenovala Klango, která byla taková polská. Byl k tomu program, kterej byl strašnej, zasekával počítač, ale jako mělo to fórum nějaký svoje a nevím co a lidi na tom byli, to jsem dala pryč. Takže Klango, a to už taky neexistuje. A pak ještě byla španělská taková (...) asi nevidomé světy... Blind Worlds teda. Na té se zas dobře pracovalo, protože mi to připadalo, že to byl jenom nějaký jednoduchý HTML kód. To byla tak strašně jednoduchoučká, bez nějakých grafik, bez ničeho, stránka...“. Spolu s dalšími respondenty vzpomínala i na sociální síť **Clubhouse**, která je založená na skupinových audio-hovorech. Tato platforma měla největší nárůst uživatelů v období pandemie Covid-19. „Clubhouse, no jasně, ten byl dobrý. A pak ho taky začali... pak ho taky začali mršit přístupností. A hlavně se tam přestaly dít ty zajímavý věci“, Doktorandka v rozhovoru poznamenala, že by ji „třeba ráda dál používala, ale zase nejsou tam ty lidi,“. Clubhouse tedy v současnosti respondenty využíván není. Odborník o platformě Clubhouse uvedl, že „mezi nevidomýma to bylo zase jako skvělý, akorát, že oni ho úplně tak jako zničili, bych řekl, že dneska už jako nedává takový smysl jako tehdy, ale v tom covidu, to byla geniální sociální síť, jo, jako jednak se tam, jako když vezmu tu naši komunitu, tak se tam scházela jako spousta lidí, já jsem tam potkal i spoustu lidí, který jsem třeba dlouho, dlouho jako nikde nepotkal, dělali jsme tam, nebo jako nějaký zase moji známý jako nevidomí, dělali třeba koncerty, takže prostě hráli na kytaru, zpívali, jo, a bylo to super prostě“.

5.1.2 Aktivita na sociálních sítích

Aktivita nevidomých uživatelů na sociálních sítích by se dala popsat například z hlediska frekvence používání, tedy jak často tito jedinci sociální sítě využívají. Každý jeden respondent uvedl, že sociální sítě navštěvuje každý den. Někteří dokonce uvedli, že sociální sítě nadužívají, nebo že se jedná až o závislost. Zpěvačka například uvedla že sítě používá „každý den a možná až jako trochu moc, a často je to pro mě takový nástroj prokrastinace“. Doktorandka sama uznává, že „jako jo, je to závislost“ a Studentka na základě pocitu jejího okolí usuzuje, že je také „tak nějak asi závislá, co mi říkají všichni“.

Většina nevidomých jedinců je na sociálních sítích velice aktivní, co se týče tvorby obsahu, reagování na příspěvky ostatních uživatelů, či přesdílení těchto příspěvků na svůj vlastní profil. Příklady takových výpovědí jsou následující:

Masér: *„Já hodně lajkuju, komentuju, sdílím a přidávám příspěvky, ale ne, že bych se třeba fotil a nahrával video, jakože bych sebe nahrával, ale přidávám příspěvky ohledně právě těch situací, o který se zajímám“*,

Studentka: *„já recenzuju knížky, takže vlastně tam hážu příspěvky“*,

Zpěvačka: *„co se týče Facebooku, tak tam sdílím docela i dost věci od jiných lidí, kde se třeba vyskytuje něco, kde já jsem byla, nebo co mě zajímá, takže tam bych řekla, že průměrně tak jako jednou do týdne“*, *„na ten Instagram dávám hodně třeba příspěvky z různých koncertů, kde jsem zpívala, nebo i z akcí se sborem, kam jezdím, nebo třeba z nějakých výletů po zahraničí, anebo i z různých dalších aktivit“*,

Španělštinářka: *„Spíš přesdílím, než napíšu, nebo spíš že někoho v něčem označím“*, *„lajkuju asi docela dost, jestli se mně to líbí. Když s tím nějak souhlasím, souzním, líbí, tak jo“*,

IT specialista bere sociální sítě zodpovědně, neboť je používá pro propagaci své práce: *„vlastně informuju veřejnost o svých aktivitách a o tom, co dělám. I jako o osobních věcech, prostě takhle co mě napadne, různé myšlenky a tak. A LinkedIn беру hlavně po pracovní stránce, kde vlastně mám lidi, se kterými nějakým způsobem spolupracuju a sdílím tam pouze pracovní zkušenosti, ať už pozitivní, nebo negativní. Sdílím tam články, který jsem napsal, o kterých si myslím, že by mohly zaujmout právě ty spolupracovníky a další veřejnost“*.

Najdou se však i tací, u kterých aktivita na sociálních sítích spočívá hlavně v pasivní konzumaci obsahu, což dokládá například výpověď Lektorky: *„spíš jsem pozorovatel a čtenář. Rozhodně nejsem člověk, který by jako každodenně někam přispíval. Určitě ne“* a Masérky: *„já jsem jako spíš fakt jako taková pozorovatelka. Málokdy jako přispívám“*.

5.1.3 Začátky na sociálních sítích

Při vzpomínání na své začátky na sociálních sítích většina respondentů konstatovala, že se vše naučili sami, případně požádali o pomoc své blízké, a to ať už vidomé, tak i nevidomé. Jediná Doktorandka zmínila, že se v minulosti účastnila workshopu na ICC kempu

věnovanému Instagramu: „to jsem tehdy byla jako čerstvý začátečník a tuším, jestli jsem snad neměla jako tam o tom nějaký workshop nebo něco takového právě. Že pak jsem s tím Instagramem myslím nějak začala, jako že no, ale fakt nevím teď“.

Zbytek respondentů však podobnou zkušenost nemá a při nácvičce používání sociálních sítí se na odborníka v této oblasti neobrátil. Podle respondentů to nebylo potřeba:

Studentka: „myslím si, že nějaká třeba návodová možná by byla fajn, ale zase přemýšlím... tam je to docela takové intuitivní to používání těch sítí, že asi tam není vyložene nic, co by... co by bylo jako třeba úplně složitě ukazovat“;

Lektorka: „nemyslím si, že by to byla potřeba. Já ze svého úhlu pohledu, jako když budu mluvit sama za sebe, tak si myslím, že ne“, „v dnešní době jsou lidi třeba, já nevím, kolem toho 15., 20. roku, kteří se na těch sítích pohybují hodně... už jsou tak počítačově jako gramotní, že si myslím, že to ani nepotřebují“;

IT specialista: „v takové samotné orientaci na sociálních sítích to jako nemá efekt, protože každá ta sociální síť vypadá jinak, ovládá se jinak, a pokud už ten člověk tu sociální síť chce nějak používat, tak si ji stejně musí nejdřív nastavit. A tady u toho úvodního nastavení tady jako se z 98 % hodí pomoc prostě vidícího člověka, protože já třeba mám vždycky na sociálních sítích vždycky největší problém s nastavováním fotek, jako hlavně profilových fotek a takových věcí. Takže tady s tím úvodním nastavením spíš ne školení, ale spíš jako pomoc těm lidem si vytvořit jako profil. Udělat si ten profil. Ale potom, taková ta základní orientace, to už je na těch lidech.“

Nepotřebnost vzdělávacího kurzu ostatně dokládá i výpověď Odborníka: „My v podstatě nabízíme to, co ty lidi chtějí a upřímně řečeno, v posledních letech po nás nechtějí nic, teda jako co se tohodle týče, což je dáno tím, že to v podstatě zvládnou“, „Tady je to podle mě stejný, jako u té vidící populace... Taký po vás jako nikdo nechce, abyste ho učila s Facebookem, s Twitterem nebo s ničím, jo, a je to proto, že už to nějak jako používají, tak maximálně to u někoho viděj, tak si to vyzkoušej a u nás je to vlastně to stejný“

Většina respondentů se sociálními sítěmi začínala pracovat na stolním počítači, popřípadě na tlačítkovém telefonu, který umožňoval připojení k internetu. Masérka: „A tehdy ještě, že jo, jsem to všechno dělala na počítači, protože jako chytrý telefon jsem ještě v tu dobu

neměla“, Doktorandka: „začínala jsem určitě na počítači, jako s Facebookem myslím“, Španělštinářka: „dřív jsem používala jenom na počítači“, „pak jsem měla nějakou Nokiu tlačítkovou, která už ale uměla internet“, Masér: „já jsem ještě dříve měl ještě tlačítkovou Nokii, jo, tak jsem taky byl na Facebooku“.

5.1.4 Ochrana soukromí a bezpečnost

Co se týče ochrany soukromí a bezpečnosti na sociálních sítích, mnozí respondenti uvedli, že v minulosti zveřejňovali více informací ze svého soukromí. V současnosti si své soukromí více střeží, což může být ovlivněno dnešní dobou, nebo také vývojovým stádiem respondentů (v období dospívání máme mnohdy větší potřebu sdílet své zážitky a pocity veřejně). Lektorka například vysvětlovala, že „čím jsem starší, tak tím víc už jakoby přemýšlím, s kým chci ty věci sdílet nebo nechci. Takže tím víc i jakoby přemýšlím prostě, koho v těch kontaktech jako budu mít a nebudu. A dokonce i to třeba dělám tak, že čas od času, třeba já nevím, jednou za rok, za dva, prostě ten kontakt-list projedu“. Podobně to mají i další respondenti:

Masérka: „Řekla bych, že jsem asi byla i sdílnější tehdy než, než teď“, „občas to protřídím no, ty přátele“;

IT specialista: „Dřív jsem dělal i takovou blbost, že jsem tam jako sdílel každou kravinu, každou myšlenku, a teďka se spíš snažím tam sdílet buďto co funguje, co nefunguje, nebo co mi připadá zajímavý“;

Doktorandka: „já tak jako teď jsem dospěla do takové fáze, že moc nechcu jako, jak to říct, no... prezentovat svoje prostě soukromé věci na internetu“, „já jsem zjistila, že jako ty moje příspěvky mi akorát tak možná můžou uškodit.“

Na nebezpečí na internetu poukazuje i IT specialista, který shrnuje problematiku sociálních sítích a říká, že „se jedná o velice nebezpečný místo, (...) že prostě je to pole, kde se může odehrávat cokoli, a je potřeba být obezřetný za všech okolností“. IT specialista navíc uvádí, že vidí potenciál v kurzech věnovaných bezpečnosti na sociálních sítích: „v tomhleto bych smysl viděl, že kdyby se třeba učili, co na ty sociální sítě dávat, co tam nedávat, na co si dávat pozor, jak se bránit těm hackerům a tak, tak v tom bych jako viděl smysl“.

Španělštinářka na závěr rozhovoru uvedla i doporučení pro všechny uživatele sociálních sítí, ve kterém říká, „*abysme si dávali majzla, co na těch sociálních sítích sdílíme. Protože co internet schvátí, to už nenavrátí. Co se tam jedno napíše, hotovo. Už to je tam a už to nevezmete zpět ani kdyby co.*“

5.1.5 Seznamování na sociálních sítích

Sociální sítě slouží mimo jiné také k seznamování. Naši respondenti vzpomínali, že v minulosti často sociální sítě k seznamování používali, ale v současnosti se o to cíleně nesnaží. Ačkoliv k seznamování na těchto platformách i přesto dochází, a to hlavně díky již zmiňovaným skupinám. Například Studentka uvedla: „*Tak jako seznamování bych úplně neřekla, ale ono samozřejmě když člověk je v nějakých těch skupinách, nebo potřebuje občas nějakou tu věc zjistit, tak k tomu tak nějak jako dojde. A vlastně v podstatě jo*“. Masérka popisuje svou zkušenost se seznamováním následovně: „*Dřív jako já jsem se zkoušela i jako seznamovat, jakože hledat vztah přes Facebook, to jsem zkoušela. Ale víceméně jako to bylo jako strašně náročné, protože prostě jsem napsala inzerát do nějaký skupiny a napsalo mi tolik lidí, že jako já jsem to vůbec nestíhala ani číst, odpovídat nic*“. Podobnou zkušenost má i Španělštinářka: „*tak jsem se dala do skupiny na Facebooku na nějaký takový to hledám kamarádku, kamaráda, přátelství, bla bla bla. A myslela jsem si a nic. Tam bylo takový to ahoj-ahoj a hotovo. Takový to, jo, že, já nevím, všichni tam furt psali, jak někoho hledaj, ale nikdo tam nikoho nikdy nějak tak jaksi nenašel*“. Lektorka uvedla, že „*čím jsem starší, tak paradoxně, paradoxně bych řekla, že mám větší obavu jako z nějakých úplně nových kontaktů ve smyslu tady skrze ty sociální sítě.*“

5.2 Motivace a důvody používání sociálních sítí nevidomými jedinci

Následující kategorie se zaměřuje na motivaci nevidomých jedinců k používání sociálních sítí. Většina respondentů bez delšího přemýšlení odpověděla, že sociální sítě používají hlavně **kvůli kontaktu s přáteli, rodinou a známými**. Španělštinářka například uvádí, že „*třeba člověk tam má fakt ty kontakty. Jako, že třeba nějaký lidi, který já nevím... byli dřív kamarádi, třeba žijou daleko, jinak by člověk o nich nevěděl, a tak aspoň na tom Facebooku, když něco dají, že člověk třeba ví, že se jim dobře daří a tak.*“. Lektorka popisuje podobnou myšlenku jako Španělštinářka: „*samozřejmě jakoby kontakt s kamarády, se známými. Prostě být tak nějak vzájemně v kontaktu i s lidmi, kteří jsou někde na druhém konci republiky, kteří*

prostě jsou třeba mimo republiku. Takže vlastně takové to sdílení nějakých vzájemných informací“, „člověk fakt může být v kontaktu s lidmi, s kterými se třeba z jakéhokoliv důvodu nemá možnost třeba aktuálně setkat a je to takové jako zase příjemné, že to může být i v tom online čase. Že to může být prostě teď a tady“.

Dalším často uváděným důvodem je, že se jedná o dobrý **zdroj informací**. To uvedla jako důvod opět Lektorka, a to hned ve dvou příkladech: *„je to vlastně pro mě i takový dobrý informační zdroj, co se týká prostě lidí ve veřejném životě. Ať už jsou tu třeba někteří umělci, politici a tak dále. Že jako je pro mě zajímavé sledovat třeba jejich... ne ani tak aktivity, jako spíš jako ty myšlenky, co vlastně tam sdílí.“* a *„je to pro mě dobrý informační kanál, co se týká různých informací o dění ve společenském životě ve smyslu nějakých událostí z kultury, co se bude dít, nějaké akce, pozvánky, události. Takže vlastně člověk dostává, když chce, tak dostává tipy na to, co se v jeho městě bude dít. Třeba nějaké kulturní akce, sportovní akce a tak dále, a tak dále, nějaké trhy“.* Zpěvačka také poznamenala, že *„je pravda, že na nich sleduju i různé třeba zpravodajské kanály, a tím pádem se dozvím ty informace vlastně tak nějak mimoděk a jakoby docela rychle“.*

Sociální síť, jakožto zdroj informací, však nemusí sloužit jen jako „přijímač informací“, ale také jako „rozesílač informací“ nebo **prostor pro sebe prezentaci**. Tuto funkci využívá například IT specialista, který popisuje své působení na sítích: *„vlastně informuju veřejnost o svých aktivitách a o tom, co dělám“.* Podobné činnosti se věnuje i Lektorka: *„tím, že vlastně dělám tu osvětovou činnost, tak vlastně skrze třeba Facebook můžou sledovat občas i třeba učitelé a další jiné profese to, co dělám, proč to dělám a tak dále. Takže vlastně takovou jako propagaci, ale takovou jako opravdu nenásilnou formou. To jako není to, že bych se někde jako nějak reklamně propagovala, tak to určitě ne. Ale spíš jenom tak jako informativně, aby třeba ty učitelé trošičku věděli.“* Dalo by se říct, že Doktorandka využívá sociální síť také pro sebe prezentaci, nicméně spíše v oblasti osobního života: *„tam mám nahrané jako fotky, které pak třeba můžu jako někomu ukazovat. Než to mít někde jako schované v počítači, tak to beru i jako takový, já nevím, prostě deník, jako že tam jsou ty příspěvky hodně let dozadu a můžu se k tomu jako jednoduše dostat“.*

Sociální síť slouží také jako **místo pro odpočinek a zábavu**, o čemž vypovídají Zpěvačka a Lektorka: *„...pro zábavu“, „občas u nich prostě člověk spíš tak jakože relaxuje,*

odpočívá“. Jak již bylo zmíněno v předchozí kategorii, využití však mají i jako **místo pro seznamování**, nebo jako prostor, kde mohou najít **podporu** a odpovědi na své otázky. Doktorandka používá Facebook *„hlavně i kvůli těm skupinám, že se tam prostě můžu jako jednat čist, jako ty příspěvky ostatních a občas tam teda i něco jako, když je čas, okomentuju, nebo právě takové různé ty podpůrné věci a jako věci, co se týkají prostě koníčků“*.

Zpěvačka svou výpovědí přirovnává své motivace k používání sociálních sítí k motivacím široké veřejnosti: *„Myslím, že, je to hodně podobné jako u mých vrstevníků vidících. Prostě mě zajímá ten obsah, taky tam sleduju nějaké tvůrce jako z těch veřejně známých osobností, ať už třeba nějaké jako přímo influencersy, nebo herce, zpěváky a tak. A zároveň i sama chci sdílet nějaké své třeba aktivity a sledovat svoje kamarády, rodinu“*.

Celkově by se tedy dalo říct, že motivace nevidomých uživatelů je téměř totožná s motivacemi uživatelů vidomých.

5.3 Asistivní technologie a strategie využívané nevidomými jedinci při používání sociálních sítí

Třetí kategorie se snaží popsat, jaké asistivní technologie a aplikace jsou mezi dotazovanými nevidomými uživateli sociálních sítí nejpoužívanější. Kategorie je rozdělená na 5 podkategorií.

5.3.1 Asistivní hardware

Z hardwarových zařízení vlastní všichni dotazovaní respondenti chytrý mobilní telefon (smartphone) iPhone od značky Apple. Někteří z nich dále disponují počítačem či notebookem s operačním systémem Windows. Dva respondenti taktéž používají tablet značky Apple – iPad. Většina respondentů dává přednost používání sociálních sítí přes mobilní telefon, jelikož je to praktičtější a snazší.

Lektorka popisuje, že sociální sítě používá *„ted’ už teda přes telefon. Řekla bych, že... že třeba tak, já nevím, no, z 80 % přes telefon“*, *„má to důvod, že je to pohodlnější a že prostě kdekoliv jsem, tak prostě si na tom telefonu můžu kliknout a prostě zjistím, co potřebuju“*;

Masérka používá *„výhradně telefon, protože jako já mám počítač, ale prostě nemám moc času ho vždycky zapnout, jo, večer. Vždycky jako je pohodlnější si to třeba v šalině prostě*

na mobilu všechno, jo, v aplikacích“, „je pro mě fakt pohodlnější Facebook, Messenger, všechno tady tohle mít v telefonu“;

Studentka uvádí: *„tak já teda hlavně přes telefon, ale občas jako na počítači sem tam“;*

Španělštinářka: *„když jsem dostala, nebo jsem si koupila iPhone, tak pak už se všechno překlopilo“, „takže teď už všechno z mobilu“, „já mám pocit, že ty sítě jsou i tak stavěné, že jsou spíš dělané na to, aby byly do mobilu, než do kompu“;*

Zpěvačka říká: *„počítač nepoužívám prakticky vůbec a místo něj mám tablet, který funguje vlastně hodně podobně jako ten telefon, takže hodně na tom tabletu i na tom telefonu... Ale spíš na tom mobilu“.*

Doktorandka však na rozdíl od ostatních jednoznačnou preferenci mezi telefonem a počítačem nemá. Popisuje, že používá *„v podstatě obojí, jako by se dalo říct tak 50 na 50 asi, jako v tuto chvíli. Jako já zase nejsem úplně, jako zastánce, že bych, jako, jenom všechno na mobilu dělala“.* Ve své výpovědi dále odůvodňuje kdy sahá po jakém zařízení: *„když já vlastně píšu aktivně ty příspěvky, tak k tomu potřebuju prostě klávesnici a to NVDA, kde třeba opravím prostě překlep jednoduše, zkontroluji si přesně, co jsem tam napsala, jo. Tak na to pasivní sledování jako mi ten telefon stačí“, „Jako, já potřebuju mít ten text jakoby před sebou, no, nebo jak to říct. Umět se jako šipkou pohybovat ve znacích a tak“.*

Španělštinářka navíc aktivně používá ještě Braillovský řádek, jelikož se věnuje výuce jazyků: *„ještě teda pro počítač používám takzvaný Braillovský řádek“, „pro moji práci, výuky jazyka je úplně jako nepostradatelná věc... třeba potřebuji vědět i, jak ty studentíci píšou.“.* Tuto výpověď bychom mohli brát v potaz pouze v momentu, kdy se výuka jazyka odehrává na platformě některé sociální sítě. To však v rozhovoru jednoznačně nezaznělo.

5.3.2 Odečítače obrazovky

Kromě hardwarových zařízení by se nevidomí uživatelé sociálních sítí neobešli bez asistivního softwaru. Nejpoužívanější z této sekce jsou jednoznačně odečítače obrazovky, které dokáží zprostředkovat téměř vše, co se zobrazuje na obrazovce daného zařízení. Vzhledem k preferovanému zařízení pro obsluhu sociálních sítí mezi našimi respondenty můžeme již jasně říct, že nejpoužívanějším odečítačem obrazovky je VoiceOver. Na počítači

je pak ve většině případů využíván odečítač obrazovky NVDA, dva respondenti uvedli, že preferují odečítač JAWS.

Zpěvačka dokonce přináší porovnání VoiceOveru s TalkBackem: „*párkrát jsem zkoušela třeba ten TalkBack, nebo tady ty jako Androidí modifikace, ale to mi úplně jako nesedlo a musím říct, že oproti tomu, oproti tomu je ten VoiceOver mnohem jako intuitivnější úplně pro nevidomého člověka, že se na něm jako člověk naučí hodně rychle.*“, „*VoiceOver je prostě lepší*“.

Masér však zastává názor, že jde hlavně o věc zvyku: „*Tam jako není moc rozdílů*“, „*znám lidi, co mají iPhone a nechcú Android nikdy, a zase znám lidi, co mají Android a nechcú iPhone nikdy, takže to je těžký, jo*“.

Studentka v rozhovoru vysvětlovala, proč preferuje odečítač JAWS: „*mně se ten hlas Jawsu, který momentálně mám, líbí trošku víc než ten NVDAčkový. Ale jinak prostě to úplně jako žádný, žádný výtky jako nemám. Přijde mi to v pohodě, ale je to vlastně taková zdarma verze*“, což dokládá i Odborník: „*Můžu si tam vybírat u JAWSu prostě z nějakých asi 40, 50 hlasů, jako jazyků. A u každého je x dalších jako mluvčí. U NVDAčka je prostě integrovaný jenom robot nebo ten systémový hlas*“. Většině běžných uživatelů však bezplatná verze odečítače obrazovky stačí.

Odborník v rozhovoru také konstatoval, že „*je hloupost přizpůsobovat sociální síti svojí asistivní technologii, kterou roky používáte. Kvůli Facebooku, Twitteru, prostě nebudete měnit svůj odečítač*“. Doporučit konkrétní asistivní technologie pro používání sociální sítě tedy v podstatě nelze, jelikož každý jedinec má své osobní preference.

Jakýkoliv odečítač obrazovky je v dnešní době již schopen svým uživatelům předložit velkou část obsahu na sociálních sítích, a to včetně emotikonů a stručného popisu fotografií. Jak uvedla Španělštinářka: „*odečítače umějí s téma všema, smajlíkama, emotikonama a tady téma blbostma, takže jako už nám je to aspoň nějak čte*“. Doktorandka navíc uvádí, že odečítač „*má všechny vlastně celou databázi emotikonů popsanou, takže já přesně vím jako možná i více dopodrobna, co to emotikon znamená než ti lidi, co to používají*“. Zpěvačka komentuje popis fotografií a říká, že „*sociální sítě vlastně mají implementovanou takovou funkci, že by to jako mělo číst, mělo by to dělat nějaký jako stručný popis, ale ten popis je*

jako odhadový, protože tak vlastně funguje třeba i ta umělá inteligence, že my jako musíme si uvědomit, že pokud to popisuje ten automat, tak on vlastně nezná kontext té situace. Může ho jenom zkusit odhadnout, neví, co se tam děje“. Masérka představuje příklad toho, jak vypadá popis obrázku pouze z odečítače: *„na obrázku, může být, já nevím, někde řekne třeba pes, strom a tráva. Ale jako člověk si z toho nic nepředstaví, že...“* Proto nevidomí uživatelé sociálních sítí preferují, když je sdílená fotka rovnou popsána samotným autorem příspěvku. K tomu slouží funkce zmiňovaná v teoretické části práce (kapitola 3.2) – tzv. **alternativní text**.

Lektorka uvádí: *„je úplně super, když třeba lidé vyloženě k těm fotkám udělají popisek, jo. Dneska se to dá udělat jak na Twitteru, tak se to dá dělat tak na Instagramu, tak i na Facebooku. Že vlastně i třeba vidomý člověk, který tam dává fotku, tak vlastně pod položkou „další“ má vlastně políčko, kam může vepsat popisek pro nevidomé. A vlastně může tam udělat jako nějaký pár slovný popis toho, co se vlastně na té fotce nachází.“*

Zpěvačka popisuje: *„pro mě úplně nejlepší, kdy vlastně ty sociální sítě už mají takovou funkci napsat alternativní text. A tam může vlastně člověk tu fotku tomu nevidomému nějak jako lehce popsat. Neruší to ty vidící, protože to vlastně funguje tak, že to předčítají tady ty jako programy rozpoznávací, jakože třeba ten VoiceOver, ale zároveň pro nás je to velká pomoc, protože víme, co na té fotce je. A nemusí ten popis být třeba nějak složitý, klidně stačí jednoduchý, ale klidně může být i složitější, pokud by jako chtěl člověk nám poskytnout nějaký více jako autentický zážitek toho, co mají třeba ti lidé na sobě a tak.“*

IT specialista: *„na sociálních sítích existuje funkce, kterou téměř nikdo nevyužívá, to je strašná škoda, říká se jí tzv. alternativní text, a nachází se to vlastně v pokročilých nastaveních té fotky, kterou vy dáte na sociálních sítích. A to znamená, že vy tam můžete v krátkých větích, v krátkých slovech napsat, co ta daná fotka nebo fotky obsahují, který tam vkládáte. Tím pádem tomu softwaru to přečte „fotka“ a ten text, kterej vy tam napíšete. Takže ten nevidomý člověk vlastně ví, co ta konkrétní fotka obsahuje.“*

Odborník v rozhovoru zmínil důležitou myšlenku, ve které říká, že chápe, *„že prostě každému, jako vidícímu se opravdu nebude chtít patlat s alternativním popiskem obrázku, ale na druhou stranu, myslím si, že třeba oficiální instituce by to rozhodně dělat měly“.* Instituce by totiž měly předpokládat, že se jejich příspěvky mohou dostat i mezi jedince se

zrakovým postižením, a samy by se měly snažit, aby jejich příspěvky byly přístupné, jelikož tím zvýší jejich dosah a popularitu.

5.3.3 Mobilní aplikace

Ve chvíli, kdy u fotografie není přiložený alternativní text, nevidomí uživatelé často sahají po dalších mobilních aplikacích, které jim fotku lépe přiblíží. Jednou z hojně využívaných aplikací na popis fotografie je již zmiňovaná aplikace **Be My Eyes**, která má rozšíření **Be My AI** využívající umělou inteligenci. Její používání popisuje v rozhovoru například Španělštinářka: *„používám třeba takovou aplikaci, ona se jmenuje Be My Eyes a to je taková síť, kde se dají dělat anonymní videohovory a že se dá zavolat jako vidícímu někomu a on vám může pomoci té kamery něco třeba popsat a oni před nějakou dobou do toho implementovali umělou inteligenci, takže tam teďka mají modul, který se jmenuje Be My AI (...) to umí rozpoznávat fotky, takže když to mám vztáhnout na ty socky, tak... třeba když je tam nějaká fotka, kterou nikdo nepopíše nebo prostě to, tak ju bud' stáhnou, (...) nebo se udělá snímek obrazovky té fotky a ten se uloží a pošle se do toho Be My AI a ona popíše, co tam je“*. Aplikaci využívá i Doktorandka, která našla využití i v soukromých konverzacích: *„já jsem teďka začala používat to Be My AI, jestli znáte Be My Eyes, vlastně tu umělou inteligenci. Ted' od té doby, co to v podstatě vyšlo, tak to používám pořád, jako právě třeba z WhatsAppu, mi se stahují fotky samostatné, máme tam třeba jako rodinu, skupinu, když někdo něco pošle, tak si to právě hned nechám... ono se mi to stáhne do fotek a nechám si to jako hned popsat, jako no, to třeba jako ať vím, o čem se baví“*. Lektorka popisuje tutéž zkušenost: *„No, a to používám právě třeba na rozlišování těch fotek nebo to používám na to, když mi někdo ty fotky pošle třeba jakoby z kamarádů, z rodiny. Tak vlastně už si opravdu ty fotky tímto způsobem můžu nechat popsat, takže ano, tohoto jsem uživatelem.“*

Masérka popisuje i nepříjemnou část využívání této aplikace: *„na tom Facebooku je to zrovna takový blbý, protože tam se to nedá nějak, ta fotka jako... že by si ji člověk uložil a pak si to nechal popsat... ale jako může si udělat snímek obrazovky a pak si to prostě nechat popsat, co na té fotce je.“* Z toho plyne riziko, že pokud by si člověk chtěl nechat popsat každou fotku, se kterou se na sítích setká, rychle by se mu zaplnila paměť telefonu. Tyto snímky obrazovky je nutné následně z telefonu ručně mazat, což je nepříjemné a celý tento mezikrok je i z hlediska času zdlouhavý.

Studentka popisuje používání dalších aplikací fungujících na stejný způsob: „*Be My Eyes je hlavně takový... on jako popíše celkově tu fotku, ale třeba když na ní je nějaký text, tak ten jako jak kdy... on ho většinou jako shrne, když je dlouhej. Takže, takže ten moc ne, ale ten Seeing AI používám, ten je v pohodě. A ten Envision vlastně taky, ono, tam je to asi v podstatě stejný*“. Lektorka aplikaci Envision používá také: „*ta vlastně pracuje na podobném principu, jako ta Be My Eyes, takže když se mi třeba nezdá, že by jako to bylo úplně jako správně rozlišeno, nebo když mám pocit, že bych potřebovala ještě něco dalšího, tak ta Envision funguje dobře*“. Zpěvačka zase v rozhovoru popisuje, že používá Seeing AI: „*hodně používám Seeing AI, což je taková ta Microsoftí aplikace, která umí strašně moc věcí*“.

Masér v rozhovoru předjímá, že by se v budoucnu odečítače obrazovky mohly doplnit o zmiňovanou umělou inteligenci, která by zajistila to, že externí aplikace na popis nebudou potřeba: „*věřím, že třeba časem se stane i to, že ta, ten VoiceOver třeba na iPhonu bude tak dobrej, právě vlivem tý AI, že už to samo řekne, je tam červený auto a je rozbitý třeba. Nebo něco řekne... víc toho třeba samo o sobě, jo? Ale zatím ty lidi musí mít právě tu, buď Be My Eyes, nebo toho chatbota (...) my holt, musíme mít tu appku navíc*“.

5.3.4 Zjednodušené verze sociálních sítí

Kromě klasického webového zobrazení a zobrazení v mobilním zařízení existují možnosti, jak si sociální sítě více zjednodušit a zpřístupnit. O první možnosti hovořila například Masérka, která popisuje, že „*na počítači a jakoby na tom Facebooku ta stránka je taková asi i doted', taková nic moc, takže jsem používala jenom tu, tu mobilní verzi (...) jako m.facebook.com*“. Jedná se o tzv. malý Facebook, jak ho nevidomí sami rádi nazývají. O zjednodušeném zobrazení v rozhovoru mluvil i IT specialista: „*na počítači si dokonce můžete vybrat, jestli používáte velkej Facebook, tu kompletní webovou stránku, anebo mobilní verzi. Tak já mám třeba zkušenost, že někteří radši používají PC mode a někteří radši používají phone mode, nebo nevím, jak se to přesně jmenuje*“ a sám tuto možnost preferuje: „*ty mobilní aplikace mi připadají přehlednější a lepší, ty webový rozhraní jsou takový zbytečně rozsáhlý a komplikovaný*“.

Mimo to existují také tzv. klienti, které lze používat na mobilním zařízení. Ti se opět postarají o to, aby aplikace dané sociální sítě byla přístupnější pro uživatele se zrakovým

postižením. Příkladem takového klienta je Spring, o kterém padla zmínka v rozhovoru s Odborníkem. Ten popisuje, že Spring *„je prostě klient pro Twitter, kterej zohledňuje nějakým způsobem, nebo umožňuje zohledňovat krom jiného i nějaký potřeby zrakově postižených uživatelů. Není to vyloženě dělaný klient jako jenom, jako pro nevidomý, nebo zrakáče obecně, ale jedna z věcí, kterou řeší, jsou i věci, který se nás týkají.“* Příkladem zpřístupnění je třeba *„to, že pokud jsem uživatelem odečítače, tak pokud má nějaký uživatel Twitteru ve svém jméně smajlíky, tak on je prostě nečte. Jo, on mi je nepředkládá... což může vypadat jako totální, jako hloupost, ale když vy si představíte smajlíka, tak vidíte prostě nějakého usmívajícího smajlíka, no jo, jenomže ten odečítač vám čte popis toho smajlíka, takže vám to čte, já nevím, usmívající se smajlík s jedním mrkajícím okem“.*

5.3.5 Přizpůsobení zařízení

O konkrétním přizpůsobení fyzického zařízení se v rozhovoru zmínila pouze Doktorandka, která je světloplachá. Respondentka popisuje, že má *„nastavený vlastně tmavý režim, jako všude, protože vlastně mi hrozně vadí světlo, takže cokoliv světlé, já musím mít nějakou tmavou obrazovku. I když jako nevidím na tu obrazovku, tak pořád ji potřebuji tmavou, protože se světila, jako já mám fakt špatný jako světlocit, takže mi vadí prostě světlé věci“.*

5.4 Překážky na sociálních sítích pro nevidomé uživatele

Čtvrtá kategorie se věnuje již samotným výzvám a překážkám, se kterými se nevidomí uživatelé sociálních sítí setkávají. Vzhledem k množství těchto výzev je kategorie dále rozdělena do 6 dalších podkategorií.

5.4.1 Vizuální obsah

Hlavní překážkou jsou nesporně vizuální prvky na sociálních sítích. Ty se mohou vyskytovat jak ve formě fotografií, tak i videí, různých grafik a mnoha dalšího. Jednou ze zmiňovaných překážek, kterou respondenti zmiňovali, byly **nepopsané fotografie**. Jak již bylo zmíněno v jedné z předchozích podkategorií, v dnešní době existují aplikace, které tyto fotografie dokáží popsat, nicméně správnost tohoto popisu je poněkud sporná a jedná se o krok navíc, který musí nevidomí uživatelé podstoupit. S tímto problémem se setkává například Zpěvačka, která popisuje, že *„když někdo přidá jenom fotku a nic k ní nenapiše, tak to je pro mě jako neolajkovatelný příspěvek“* nebo IT specialista: *„Většina uživatelů na sociální sítě*

vkládá fotky bez jakýchkoli komentářů a bez jakýchkoli příspěvků textových, takže vlastně nevidomej člověk z 95 % neví, co ty daný fotky obsahují“.

Ještě horší případ nastává, **když se v daném obrázku nachází text**. S tím se setkává například Španělštinářka: *„Texty v obrázku, za to bych, vražd'-... to bych zakázala“, „na Facebooku je implementovaný nějaký cosi, nějaký OCRko⁵, který to nějak trochu rozpozná, ale někdy ne“*. Nejhorší podle ní je, když *„třeba nějaká instituce sdílí prostě nějaké plakátek, že v sobotu odpoledne se bude konec nějaká supr akce. Já bych tam třeba chtěla, jenže plakátek je obrázek a ten text je text v obrázku, takže já jako akorát vím, že v sobotu odpoledne, grafika, fotka. Takže nic“*. S texty v obrázku se setkává i Zpěvačka: *„je třeba příspěvek a nejsou u něho popsány ty fotky, a je na nich třeba nějaký text. Jenom vím, že je tam nějaký text, což jakoby řekne mi ten Facebook, ale už ho nedokáže přečíst.“*

Další problematickou oblastí jsou videa. Konkrétně **videa, která jsou bez mluveného slova a bez titulků**. Tento typ videí je často doplněn pouze podkresovou hudbou a hlavní podstata je obsažena ve vizuálním prvku. Na tento problém upozornila opět Španělštinářka: *„co mě jako štve, když jsou videa, ve kterých je zase nějaký info, ale ty videa nejsou mluvený, ale prostě pustí se hudba a obrázčky jedou, nebo já ani nevím, co tam jede. A možná nic, a možná něco a já slyším otrěsnou, otravnou hudbu a nic.“* Doktorandka komentuje i zmiňované titulky: *„když tam někdo dá hudbu třeba přes nějaké video, jako ani vůbec nevím, jako co co se tam děje“, „nebo ještě nejlíp, když mají titulky třeba vepsané přímo v tom videu, a ne jako externí“, „protože z těch titulků, které... já se k tomu nějak dostanu, k tomu textu, že jo, ale z toho videa...“*. IT specialista konstatuje, že *„problém je, že tyhle trendy videa obrazový bez hlasového komentáře, se objevují i u korporátních velkých společností“, „takže nevidomej člověk slyší vlastně jenom hudbu, a reálně mu to prostě nic nedá“*. To je tedy další častý prohřešek, na který by si ve vlastním zájmu měly větší instituce a organizace dávat pozor.

Respondenti také hojně upozorňovali na problematické funkce **Příběhů (Stories) a Reels**, které jsou dostupné jak na Instagramu, tak i na Facebooku. Obdobné funkce jsou však k nalezení i na platformě Youtube, kde se Reels nazývají Shorts. Jedná se o krátká videa,

⁵ OCR = optické rozpoznávání znaků

kteřá jsou typická pro platformu TikTok. Konkrétní výpovědi k této problematice uvedla například Zpěvačka: „reely anebo storiečka, kde je jakoby jenom ten zvuk a není tam pořádně nic napsané a vlastně tam není ani jakoby jiný zvuk než ta podkladová písnička, tak z toho taky nic moc nemám. Ale zase chápu, že je to jako efektní a jako pro vidící je to super“, IT specialista: „příběhy, který nemají hlasový komentáře, tak vlastně pro nevidomýho člověka jsou taky bezhodnotný“, Španělštinářka popisuje, že „takový ty krátký videa, teď to máme aj na Facebooku, nebo na YouTube, někde se to jmenuje Reels, někde tomu říkají, nevím, prostě Shorts a tak. No, a nevím co. A mě to tak štve, že to tam vždycky vleze“, „oni to, jak to sestříhají, aby se jim to vlezlo do těch, já nevím, 16 vteřin, nebo třiceti, nebo kolika. Tak i ty věty jsou usekaný, mně to je i nepřírozený to poslouchat, jak on tam ani nedejchá, ten člověk skoro“, Doktorandka: „teďka ty populární stories asi jako tam, to už dneska všichni přestali dávat normální příspěvky a začali dávat storiečka s tím, že to je prostě pro mě jenom, že tam hraje nějaká hudba a vůbec nevím jako o co se jedná a tím, že je to prostě nějaká pohyblivá věc, co zmizí za chvíli, tak ani nemůžu jako to nějak nechat popsat, že jo“. Doktorandka navíc popisuje svou osobní zkušenost se samotným nahráváním Stories: „ono to ani s VoiceOverem úplně ideálně nefunguje jako, že mi to, i ten samotný proces toho přidávání jako, že tam není všechno popsáno a tak“.

Další vizuální překážky představují GIFy. GIF je pohyblivý obrázek, který například trefně vystihuje nějakou konkrétní situaci. Nejčastěji se jedná o výstřižky z filmů, seriálů, nebo o jiná grafická videa. O GIFech v rozhovoru mluvila například Španělštinářka, která popisuje, že je nemá „moc ráda ty gify, ani pořádně, nevím, to jsou nějaký asi pohyblivý, já ani nevím, co to pořádně, jako na co to je. Když už máme emotikony a smajlíky a něco všechno, tak jestli by to jako nestačilo“, Španělštinářka zmínila i extrémní případ, kde dochází ke kombinaci zmiňovaných vizuálních překážek: „nejlepší ještě, když je právě nějaká taková nepopsaná fotka, takže někdo nasdílí fotku, na které nevíte, co je, tak vleze to do těch komentářů, že si třeba přečtete, o čem se tam baví, že by to člověk nějak vydedukoval. A tam jeden gif, druhý gif, osmej gif, takže zase člověk ví akorát tak prd“. GIFy však v rozhovoru byly tématem i u Zpěvačky a Doktorandky.

Jak již bylo řečeno, **emotikony** neboli smajlíky dokáže díky databázi emotikonů přečíst kdejaký odečítač obrazovky. Problematické je spíše jejich používání. Mnohdy totiž vidící

používají smajlíky nevhodně, jelikož neznají jejich skutečný význam. Zpěvačka například uvedla, že používání emotikonů může *„být jako třeba zavádějící, protože ne vždycky ty smajlíky jako vyjadřují ten popis, co oni tam mají. Protože je to, jak to třeba ti lidi vnímají.“* Jako příklad uvedla emotikon podobající se středníku (;): *„třeba je smajlík, který my máme popsáný jako braillové tečky, ale lidi to vlastně používají jako takový ten oddělovací ten...“*. Další problém nastává v momentě, kdy jsou emotikony nadužívané například v přezdívkách na platformě X. To popisuje Doktorandka: *„na Twitteru, tam jsou někteří takoví odborníci, kteří si do svého jména přidají za to deset emotikonů. Jako Honza a teď tam má prostě všechny svoje zájmy v emotikonech za tím...“*; *„tak mi to pokaždé, jak já se najedu na ten příspěvek, čte Honza a teďka čte „muž s bílou holí, se světlým odstínem pleti“ A teď deset různých, když já se dostanu k tomu příspěvku, tak jako úplně ne pět minut, než on to přečte.“* Na to však Odborník doporučuje dříve zmiňovaného klienta Spring, který emotikony z uživatelských přezdívek nečte. Zpěvačka by si však dle jejích slov připadala *„o to ochuzená, když mi to vlastně nepřečte, jo, tak... Nemám tu plnou informaci, ale jako je pravda, že jako pro někoho to může být prostě rušivé, tak to vypne, že?“* Opět tedy záleží na konkrétním uživateli a jeho preferencích. Je však skvělé, že taková možnost existuje.

5.4.2 Nepřístupnost sociálních sítí

Nepřístupnost našťastí u nejpopulárnějších sociálních sítí není většinou problém. To Odborník odůvodňuje následovně: *„za jako těmahle sociálníma sítěma stojej poměrně velký korporace, a na ně ten tlak je takovej, aby to bylo přístupný“*. Výjimkou je však platforma **TikTok**, která se v podstatě skládá pouze z krátkých videí, která můžeme vidět na jiných sociálních sítích v podobě Reels nebo Shorts. Zpěvačka například popisuje, že jí TikTok *„nemá jako vůbec nic co nabídnout. Kromě toho, že je ta aplikace šílená, nepřístupná a úplně jako příšerná, tak jako vlastně pro mě tam není nic jako co bych mohla nějak konzumovat“*. Podobnou zkušenost má i IT specialista: *„TikTok jsem nestahoval, nezkoušel jsem ho, protože pro mě podle mě nemá potenciál, ale co jsem slyšel, tak mnoho lidí říká, že je právě jako nepřístupnej, že je neovladatelněj“*, nebo také Doktorandka: *„nějaký TikTok a tady tyhle věci jako to jsem si jednou stáhla a zase hned odinstalovala“*. Platformu TikTok využívá pouze jedna respondentka (viz kapitola 5.1.1).

Další nepřístupnou sociální sítí je dle Doktorandky platforma Tandem, která slouží k procvičování jazyků s rodilými mluvčími: „*tam jako nebylo přístupné vůbec nic*“. IT specialista zase upozornil na nepřístupnost seznamovací platformy Tinder, který „*je moc grafickej zase. Tam jako se moc nedá s tím pracovat, to je sociální síť, kterou bych jako rozhodně nepoužíval, protože to ani moc nejde*“.

Ačkoliv jsou mainstreamové sociální sítě (Facebook, Instagram, YouTube) pro uživatele se zrakovým postižením vesměs přístupné, i tak na nich můžeme naleznout menší nedostatky. Problémy na tomto typu sítí se často velice rychle vyřeší další aktualizací. Respondenti však mluvili například o **nedostatečném ozvučení některých tlačítek** nebo **obtížné orientaci**. Lektorka popisuje problém s řazením příspěvků na hlavní stránce na Facebooku: „*já jsem nepřišla třeba na algoritmus toho, jak se mi na tom stolním počítači zobrazují prostě příspěvky. Prostě mně přijde, že se tak jako random objeví vždycky něco*“, „*tam nejsem schopná, prostě tam v tom kanále příspěvků nějak jakoby si nastavit, aby to třeba šlo chronologicky od nejnovějších, což teda v mobilu mám, ale na tom stolním jsem prostě nebyla schopná... nějak to prostě furt to... mám to tam jako různě náhodně a deset hodin starej a hodinu starej a všechno po sobě. Přijde mi to hrozně nepřehledné a prostě a zmatené...*“. Podobný problém s posloupností má i Masérka: „*prostě třeba ty komentáře se tam tak zvláště řadí, že jo, jak tam vždycky je to relevantní nebo co... a teď, když mám zobrazit všechny komentáře, třeba mi to říká, že jich je tam sedm, tak tam prostě zjistím, že tam jako se mi nezobrazuje žádný, no. Takže občas jako... občas to tak jako blbne*“. Doktorandka má také potíže s komentáři na Facebooku, kde „*se teďka hodně hromadí ty komentáře, že už člověk neví, komu jako odpovídá na co*“, „*teď tam je možnost jako přidat komentář buď jako vlastně k tomu příspěvku samotnému, nebo ještě k tomu komentáře jako takovému*“. Další problém na Facebooku nastává dle Lektorky „*ve chvíli, kdy tam dá nějaký uživatel nějaký odkaz, tak v mobilní verzi Facebooku je problém, že vlastně vám to nepřečte ten název toho odkazu. To znamená, vy si na to klikne-, jako vy si přečtete, že já nevím... uživatel Jan Novák tam něco přidal, ale vy, když vlastně projedete ten odkaz, tak vám to nepřečte, co to je za odkaz, na co to směřuje. Takže vy si, pokud vás to zajímá, musíte ten odkaz rozkliknout, abyste vlastně vůbec věděla, co on teda sdílí*“.

5.4.3 Přílišné ozvučení sociálních sítí

Kromě neozvučení některých prvků na sociálních sítích respondenty obtěžuje i úplně opačný problém – tedy přílišné ozvučení. O tom se rozovídala například Lektorka: *„někdy mě tam rozčiluje jako přílišné ozvučení některých věcí. Že jsou to věci, bez kterých bych se klidně obešla. Protože třeba když vám to čte ty jednotlivé příspěvky, tak ono vám to sice přečte jméno toho, kdo to tam dal, ale ještě vám to předtím přečte „profilový obrázek toho a toho“ a takové nějaké úplně prostě zbytečnosti, které vlastně vy k tomu vůbec nepotřebujete vědět“*, zkrátka dochází k přílišnému „vyčítání věcí, které nejsou potřeba“. S totožným problémem se setkává i Masérka: *„prostě akorát zbytečně říká prostě informace navíc, který k ničemu člověku nejsou a akorát to zdržuje, no, takže vždycky si člověk musí zvykat na takovýhle jako zbytečnosti...“*, *„třeba mám jako nějaký příspěvek na Facebooku a je tam třeba... nějaký jméno a předtím to přečte profilový obrázek, jméno a... a něco.“* S přílišným ozvučením se však setkává i Doktorandka na platformě WhatsApp: *„tam jako vždycky musím poslechnout, kdo tu zprávu píše a jaké je jeho telefonní číslo, než se dostanu k té samotné zprávě“*.

5.4.4 Ostatní uživatelé

Velký vliv na přístupnost a celkovou uživatelskou zkušenost mají kromě prostředí dané platformy i další uživatelé, kteří na ní působí. Sociální sítě jsou mnohdy spojované s projevy nenávisti, šířením fake news a podněcováním společenského napětí. S nenávisťnými komentáři mají zkušenost minimálně 4 z našich respondentů. IT specialista popisuje, že *„když lidi používají sociální sítě, tak si musí zvyknout, na urážky, nadávky od jiných lidí. To prostě k sociálním sítím patří a já už jsem se několikrát setkal s tím, že prostě mi bylo vyhrožováno, byl jsem prostě urážen dalšíma lidma, a to jako fakt jako dost nevybíravě“*. Lektorka také konstatuje, že *„ve chvíli, kdy oni prostě zjistí, že jste pro ně slabší prvek, tím, že máte ten handicap, tak on je to potom strašně rychle zneužitelný teda“*. Španělštinářka taktně pronáší větu: *„Pokud nemám co říct pěkného nebo přínosného, nebo nějakýho normálního, tak radši... mluví stříbro, mlčeti zlato někdy“*.

Kromě nenávisťných komentářů se však respondenti často setkávají s různými hackery a falešnými účty. Zkušenost s tímto typem interakce popisuje například Masérka: *„občas samozřejmě prostě, jako mi chodí takový ty žádosti o přátelství, nebo prostě mi píšou zprávy, nějaký ty cizinci, co si hrajou na vojáky z Afghánistánu a podobně, ale jako já se přiznám,*

že na to vůbec nereaguju.“. Lektorka popisuje, že se stává, „že vás jako různě občas se snaží oslovovat takové ty spamovací profily, že vám snaží nabízet různé věci právě třeba do messengeru a podobně“. Také Masér vysvětluje, že když se setká s někým, „kdo si mě chce přidat do přátel a je to nějaký arabský jméno, nebo nějaký divný jméno, tak ho prostě umím odstranit a bloknout“.

Na závěr Zpěvačka ještě uvádí další nepříjemnost, se kterou se setkává ve spojitosti s ostatními uživateli na Instagramu: „když mají ti lidi na tom Instagramu třeba ty různé přezdívky. Tak já postupně přicházím na to, jako kolik lidí ze školy mě sleduje. A já, já je buďto vůbec neznám jménem, ale poznala bych je podle profilovky, kdybych to viděla. Anebo, vlastně tam mají nějakou tu přezdívku, ale nemají tam ani to jméno, takže třeba mě sleduje spousta lidí, které jako já znám a bavím se s nimi, ale nevrátila jsem jim follow, protože nevím, že to jsou oni“.

5.4.5 Aktualizace aplikací sociálních sítí

Další překážkou, kterou respondenti v rozhovorech zmiňovali, jsou neustálé aktualizace aplikací sociálních sítí. V předchozí části textu bylo zmíněno, že aktualizacemi často dochází k odstraňování překážek v oblasti přístupnosti, nicméně některé aktualizace jsou mnohdy spíše na škodu. Masérka konstatovala, že „na telefonu jsou největší zrádnosti, jako aktualizace, protože ono, jak se furt něco vylepšuje a pořád něco, tak kolikrát se potom stane, že třeba něco mi tam najednou přestane fungovat“. Španělštinářka zase popisuje změnu vzhledu webového rozhraní Facebooku: „Web Facebooku z počítače začal pro mě bejt takovej jakejsi molouchovitej a jako méně přehlednej a už to nebylo takový jednoduchý, jak dřív, takový obyčejný. Přestalo to být chronologický, ty příspěvky, že začalo mě to štvát“. Příkladem by však mohl být i přechod Twitteru na X, který popisuje opět Španělštinářka: „zhoršilo se Xko. Bývalo úplně lepší. Anebo na to byly dobrý klienti, existovaly prostě nějaký programy, a to se nějak postupně odpojilo. Oni to přestali podporovat a jako nějak se tak trochu... Ne, že by nešlo používat, ale různě skáče a se to různě tam hejbe a blbě se v tom...“.

5.4.6 Reklamy na sociálních sítích

Poslední zmiňovanou překážkou jsou reklamy na sociálních sítích. Na ty si postěžovala Španělštinářka, nebo také Lektorka. Lektorka však trefně popisuje, že se jedná o překážku, která je pro všechny uživatele sociálních sítí stejně nepříjemná: „tak samozřejmě rozčilují

mě reklamy. To je prostě klasika. To je, myslím si, že úplně jasný, a to je hlavně jako asi omezení, víceméně pro všechny“.

5.5 Vliv sociálních sítí na sociální život nevidomých osob

Závěrečná kategorie se zaměřuje přímo na vliv sociálních sítí na sociální život nevidomých osob. V první z podkategorií je však uveden vliv sociálních sítí na život celé společnosti z pohledu nevidomých respondentů.

5.5.1 Role sociálních sítí ve společnosti

Všichni námi dotazovaní respondenti se nezávisle na sobě shodli na tom, že sociální sítě hrají v dnešní společnosti velkou roli. Studentka vidí jako hlavní důvod to, že *„je na nich v podstatě každéj“*. Masérka vysvětluje, že v dnešní době *„kdo nemá Facebook, Instagram, tak je prostě úplně mimo... vůbec se jako nechytá“*. IT specialista dokonce říká, že *„kdo dneska nemá sociální sítě, tak jako je úplně někde na okraji společnosti a nikdy nic, nikdy ničeho nedosáhne a nikdy se nikam nedostane“*, protože *„sociální síť je hlas lidu, když to tak jako řeknu, a tam se to dostane fakt jako k velkému množství lidí“*.

Popularita sociálních sítí podle Zpěvačky spočívá v tom, že *„je to vlastně teďka jeden z nejvíc hlavních komunikačních jako prostředků a kde se sdílí různé věci“*. IT specialista popisuje stejnou myšlenku jako Zpěvačka: *„sociální sítě v dnešní společnosti bych řekl že jsou hlavním místem, kde probíhá veškerá společenská komunikace a informovanost“*.

Používání sociálních sítí může podle Lektorky být *„ku prospěchu věci, může to být zase naopak, může to být velký problém, záleží...“*, *„sociální sítě obecně, a je jedno jestli nevidíte nebo vidíte, můžou lidi sblížovat stejně tak, jako je můžou rozdělovat“*. Španělštinářka ve svém sdělení jmenovala i možnost, že sociální sítě mohou *„polarizovat společnost“*. IT specialista vysvětluje, že jakákoliv sociální síť je *„hlavní místo pro shromažďování, pro informování lidí, a taky pro, no... jak to říct no, honění si svýho ega. Že jako když ty lidi nejsou schopný si v tý společnosti jako proti někomu vystoupit, tak na těch sociálních sítích jim to prostě nedělá problém. No a takže bych řekl, že je to jako takový místo pro dění všeho. A nejsou tam žádný zábrany, ty lidi prostě se neboje, že by z toho měli problém“*. To by se v podstatě dalo shrnout slovy Španělštinářky: *„na síti je každéj king“*. Důsledkem toho

mohou být již zmiňované nenávistné komentáře, vyhrožování, případně i kyberšikana. Sociální sítě tedy mohou ve společnosti sehrávat jak pozitivní, tak i negativní roli.

5.5.2 Role sociálních sítí v životě nevidomých osob

Role sociálních sítí v životě nevidomých osob se dle odpovědí respondentů v zásadě moc neliší od jejich role v životě vidící společnosti. Přestože základní funkce a možnosti využití sociálních sítí zůstávají stejné, nevidomí uživatelé v rozhovorech jmenovali několik klíčových aspektů, které jsou pro jejich využívání sociálních sítí typické:

IT specialista například konstatuje, že „co se týče nevidomejch lidí tak celkově pro handicapovaný lidi představují sociální sítě život, protože když máte nějaký komplikovaný handicap, tak máte třeba problém s pohybem, máte problém se kamkoliv dostat, cokoliv zařídit, a díky sociálním sítím vy jste v kontaktu s lidma, vy jste ve společnosti prostě a můžete komunikovat s lidma z celého světa. Což pro nevidomýho člověka je obrovskej plus si myslím. A nejen pro nevidomýho člověka, ale i jako všeobecně pro lidi, že prostě mají propojenost s tou běžnou společností“.

Masér však zastává názor, že pro nevidomé uživatele jsou sociální sítě mnohdy důležitější, než pro vidící společnost: *„Pro nevidomého podle mě sociální sítě, nebo internetové prostředí třeba, má větší smysl než pro vás vidomé, který si můžou přečíst noviny. No dobře, tak noviny, to je úplně retro těžký, ale je to tak třeba, jo? My si je přečteme tak, že si to naskenujeme. A proč si to naskenovat, když si to přečteme online nebo na sociálních sítích?“*

Podobnou myšlenku jako naši respondenti zmiňuje i Odborník: *„No já bych řekl, že my tady máme možná ještě jako větší sklon, teda někteří, vlastně být na těch sociálních sítích, protože přece jenom ta, to přímý setkávání se je pro nás přece jenom o něco složitější než u těch vidících. Takže si myslím, že jako ta komunita má potom jako větší sklon využívat tu komunikaci právě po sociálních sítích než se živě setkat, ale na druhou stranu prostě ten trend je úplně stejnej v té vidící populaci“.*

Respondenti v této spojitosti hojně zmiňovali oblast **seznamování**:

Masérka: *„u těch nevidomých jako, tak já si myslím, že určitě to má jako svůj smysl, jo. Že prostě člověk takhle může, když třeba nemá moc jako kamarády nebo tak, tak takhle může*

navazovat jednoduše kontakty, že to je takovej snadnej způsob i přes ty skupiny, jak třeba se kontaktovat s nějakýma lidma“,

Lektorka uvedla, že „pro toho nevidomého to jako má svůj význam, třeba prostě v tom, že jako opravdu je spousta lidí, kteří tráví více času doma, kteří prostě z nějakýho důvodu... a pak je pro ně jednodušší aspoň virtuálně takhle ty kontakty navazovat“,

IT specialista: „pro nevidomýho člověka jsou sociální sítě pro navazování vztahů prostě i tak jako prostě výhodnější než pro vidícího člověka, protože vy, co vidíte, tak vy oslovíte na ulici kohokoliv, že se vám třeba líbí nebo jste se dali do řeči, tak toho člověka oslovíte“, „ale člověk, kterej nevidí, tak pokud ho neosloví ten druhej, tak on o něm ani neví. Že jediná možnost prostě je, že on s ním naváže kontakt na sociální síti, protože na té sociální síti ten kontakt může navázat jako první. Ne na té ulici, že jo. Takže proto ty sociální sítě jsou tak jako hojně využívaný mezi těma lidma s postižením. Protože oni si tam budou kamarády, budou si tam vztahy, budou si tam přátelství“,

Masér ve své výpovědi zmiňuje problematiku předsudků: „obecně asi, nevidomí mají horší problém, se seznámit, ale záleží podle mě, jak k tomu přistupují. Ale vzhledem k předsudkům, protože ty předsudky prostě vždycky budou, to tak prostě je, bohužel... Předsudky jsou vůči gayům, vůči lesbám, vůči nevím komu – cizincům, vůči nevidomým, to tak je, no... to je těžký, no... a kor na sociálních sítích“.

Lektorka představuje i druhou stránku seznamování na sociálních sítích: „myslím si, že jako v dnešní době pro člověka s nějakým handicapem to seznamování tímhle způsobem je podle mě poměrně hodně riskantní prostě právě proto, že si vás fakt můžou vyhlídnout různí lidé, kteří to fakt nemusí myslet dobře.“

Dalším hojně zmiňovaným tématem v rozhovorech je stírání rozdílů ve společnosti:

Lektorka: „pak to má samozřejmě taky jako význam celkově. Třeba vůči vlastně veřejnosti, protože prostě na těch sítích se často ty rozdíly jako stírají. Když tam nebudete mít nějakou profilovku, nějakou fotku, tak vlastně dokud já vám nenapišu, že nevidím, tak vy to nepoznáte. To znamená, samozřejmě může to být ke škodě věci, že se za to ten člověk může schovávat, ale taky to může být k dobru věci, že si s tím člověkem popovídáte a zjistíte, že vlastně komunikujete na úplně stejný úrovni. Komunikujete úplně normálně“.

Masér popisuje svůj pohled: „já jsem třeba rád, ať už kdokoliv, v rámci skupiny, nebo sociálních sítí, nebo i live – to už je úplně jedno, se ptá o mě, jako nevidomém člověku, tak když mu to řeknu, jak funguju, tak ta bariéra odpadne, a tudíž ten předsudek je menší“.

IT specialista říká, že má pocit, že sociální sítě jsou „dá se říct, motor k úspěchu. A vlastně pro ty lidi s tím postižením mnohem víc než pro ty běžný lidi. Protože lidi s postižením jsou pořád vnímání jako lidi na druhé koleji, pořád je jakoby odsuzujou, pořád jim nechtějí najít práci, když napíšete do životopisu, že nevidíte, nebo jste na vozíku, tak ten životopis rovnou hází do koše, místo aby se s váma potkali. Ale oni na těch sociálních sítích můžou zjistit, že i když ten člověk má to postižení, tak že zvládá úplně to, co člověk bez postižení. Takže ho pak úplně v pohodě zaměstnají.“

6 Shrnutí a diskuze

V této kapitole budou shrnuty výsledky výzkumného šetření a zodpovězeny jednotlivé výzkumné otázky.

Jaké jsou hlavní motivace a důvody, proč nevidomí jedinci používají sociální sítě?

Nevidomí jedinci používají sociální sítě především k udržování a navazování sociálních kontaktů, pro zábavu a získávání informací. Sociální sítě umožňují nevidomým uživatelům snadno a rychle komunikovat, sdílet informace a zážitky, což je, vzhledem k možným problémům v běžné komunikaci tváří v tvář, opravdu důležité. Tyto platformy usnadňují navazování vztahů a přátelství, což může být v reálném životě také mnohdy složitější. Udržování kontaktů s rodinou, přáteli a známými bylo prezentováno i ve studiích Fuglerud, Tjøstheim, Gunnarsson a Tollefsen (2012), Líbera a Jurberg (2017), Huff (2021) nebo Wu a Adamic (2014). Nevidomí uživatelé navíc oceňují, že se díky těmto platformám mohou spojit i s uživateli mimo jejich geografické možnosti – sociální sítě umožňují propojení s lidmi, u kterých je vzdálenost nepřekonatelnou bariérou. Tento benefit sociálních sítí je ve shodě s Fuglerud, Tjøstheim, Gunnarsson a Tollefsen (2012) a Ratano (2018). Kromě udržování kontaktů však nevidomí uživatelé považují sociální sítě za významný zdroj informací a tím i částečně za prostor k sebevzdělávání, což potvrzuje i Meribe, Basse E. I., Basse A. E. a Ellison (2023). Díky sociálním sítím mohou sledovat aktuální dění, zapojovat se do diskuzí na různá témata a získávat nové poznatky z rozličných oblastí. Stejně jako Irshad, Rahat a Tahira (2024) jsme zjistili, že neméně důležitou motivací je i fakt, že sociální sítě mohou být místem pro odpočinek a zábavu. Naši respondenti prostřednictvím sociálních sítí konzumují a publikují obsah týkající se jejich zálib a koníčků.

Jaké konkrétní technické a softwarové nástroje nejčastěji pomáhají nevidomým jedincům k efektivnějšímu používání sociálních sítí?

Ačkoliv nevidomí jedinci využívají sociální sítě stejně jako většinová společnost, musí kompenzovat svůj zrak pomocí asistivních technologií. Pro používání sociálních sítí používají nevidomí uživatelé běžná hardwarová zařízení – tedy mobilní telefon, počítač/notebook, popřípadě tablet. Nejčastěji využívaným zařízením mezi našimi respondenty jsou chytré mobilní telefony, což je v souladu s výzkumem Ratana z roku 2018.

Nejpoužívanějším mobilním telefonem je iPhone od značky Apple, neboť svým uživatelům nabízí zpřístupnění, které u jiných telefonů těžko pohledat. Nejdůležitější softwarovou asistivní technologií pro nevidomé uživatele je jednoznačně odečítač obrazovky. Vzhledem k tomu, že naši respondenti navštěvují sociální sítě nejčastěji pomocí telefonu iPhone, nejpoužívanějším odečítačem obrazovky je automaticky VoiceOver. Mimo odečítač obrazovky nevidomí jedinci hojně využívají i doplňkové aplikace, které slouží například k popisu obrázků vyskytujících se na sociálních sítích. Nejčastěji zmiňovanou aplikací je Be My Eyes s rozšířením Be My AI. Dále však byly zmiňovány i aplikace Envision nebo Seeing AI. Všechny tyto aplikace slouží k efektivnějšímu používání sociálních sítí. Existuje však i možnost instalace tzv. klientů, díky kterým se prostředí dané sociální sítě více zpřístupní. Tuto možnost však mezi respondenty nikdo, kromě odborníka v oblasti digitálních pomůcek a přístupnosti, aktivně nevyužívá.

Jaké jsou hlavní výzvy, kterým čelí nevidomí uživatelé sociálních sítí?

Mezi hlavní výzvy, kterým nevidomí jedinci dennodenně čelí na sociálních sítích, patří jednoznačně vizuální obsah. Naše společnost je hodně vizuálně založená, což nevidomým uživatelům bohužel nepřispívá. Sociální sítě jsou plné fotografií, videí, různých grafik apod. Většina lidí, kteří publikují tento obsah, si však neuvědomuje, že by daný příspěvek mohla obohatit o alternativní text s popisem. Tato drobnost dokáže naprosto otočit uživatelskou zkušenost nevidomých jedinců. Díky alternativnímu textu nevidomí jedinci šetří čas a úsilí a popis je také mnohem autentičtější. Alternativní text je vhodné používat za každé situace, neboť příspěvky jím neopatřené se stávají pro nevidomé uživatele nedostupné. Největší problém mají nevidomí respondenti ve chvíli, kdy se jedná například o text v obrázku, na což upozorňuje i Whitney a Kolar (2019). Problematická jsou však i videa bez mluveného slova neopatřená titulky, Příběhy (Stories) na Facebooku a Instagramu, krátká videa známá jako Reels nebo Shorts, GIFy a nadužívání emotikonů. Další výzvou je (ne)přístupnost některých sociálních sítí. U této kategorie byla často zmiňovaná platforma TikTok, která je kvůli nepřístupnosti (nebo vlastnímu přesvědčení) nevidomými respondenty využívána pouze ojediněle. Přístupnost dalších mainstreamových sociálních sítí (Facebook, Instagram, X, YouTube) je dostačující, nicméně ohrožována častými aktualizacemi. Výsledné změny v rozhraní mohou přinést nové překážky v přístupnosti a neustálé úpravy v uspořádání

funkcí vyžadují, aby se nevidomí uživatelé opakovaně přizpůsobovali novým podmínkám, což může být značně frustrující.

Jaký vliv mají sociální sítě na sociální interakci nevidomých osob?

Z výpovědí našich respondentů vyplývá, že sociální sítě mohou mít jak pozitivní, tak negativní vliv na sociální interakci nevidomých osob. Tyto platformy jednoznačně slouží jako výborný prostředek ke komunikaci, nicméně pokud se člověk vyjadřuje veřejně, musí automaticky počítat s rizikem negativních nebo dokonce nenávistných komentářů. O riziku vzniku konfliktu na sociálních sítích se ve svém výzkumu zmiňuje i Ratano (2018). Naši respondenti však častěji vyzdvihovali pozitivní vliv sociálních sítí. Díky sociálním sítím se nevidomí jedinci mohou například stávat součástí sociálních skupin a komunit, které by pro ně mohly jinak být nepřístupné. Prostřednictvím sociálních sítí mohou navazovat nové kontakty, udržovat stávající vztahy a aktivně se zapojovat do společenského dění. Tato interakce přispívá k jejich sociální inkluzi, snižuje pocit izolace a zvyšuje celkovou kvalitu jejich života. Totéž dokládá i studie Fuglerud, Tjøstheim, Gunnarsson a Tollefsen (2012). Respondenti oceňovali hlavně funkci facebookových skupin, kde se mohou spojit i s lidmi, kteří mají podobné problémy a zkušenosti. Díky tomu se mohou vzájemně podporovat a informovat i v oblasti jejich postižení, což potvrzuje i Meribe, Bassey E. I., Bassey A. E. a Ellison (2023). Sociální sítě taktéž představují místo, kde nevidomí jedinci mohou narazit na nové příležitosti, například z pracovní oblasti.

Předchozími výzkumnými otázkami jsme schopni zodpovědět i hlavní výzkumnou otázku, která zněla:

Jaký postoj mají nevidomí jedinci k sociálním sítím?

Ačkoliv jsou sociální sítě z velké míry založené na vizuálním obsahu, nevidomí jedinci je využívají ve stejné míře, jako lidé bez zrakového postižení. Toto tvrzení dokládá i studie Hill, Bennet a Hunter z roku 2022, Líbera a Jurberg z roku 2017, nebo Fuglerud, Tjøstheim, Gunnarsson a Tollefsen již z roku 2012. Nejpoužívanější sociální sítí u našich respondentů byla jednoznačně platforma Facebook. Tento fakt může být značně ovlivněn i tím, že právě pomocí této platformy byli respondenti kontaktováni. Gkatzola a Papadapoulos ve své přehledové studii (2023) však konstatovali stejnou skutečnost, neboť Facebook byl na

prvním místě v mnoha studiích věnující se podobnému tématu (např. studie Qiu, Hu a Rauterberg z roku 2015, Fuglerud Tjøstheim, Gunnarsson a Tollefsen z roku 2012 nebo Voykinska, Azenkot, Wu a Leshed z roku 2016 a další).

Celkově vnímají nevidomí uživatelé sociálních sítí tyto platformy jako důležitý prostředek pro komunikaci a rychlé získávání informací. Z výpovědí respondentů vyplývá, že mají k sociálním sítím převážně pozitivní postoj. Sociální sítě se pro ně staly každodenní součástí života. Zmiňují, že sociální sítě jim mnohdy pomáhají překonávat bariéry spojené s jejich zrakovým postižením, díky čemuž mají větší pocit začlenění do společnosti. Jedinci se zrakovým postižením se na sociálních sítích zapojují do běžných sociálních interakcí, což zahrnuje „lajkování“, komentování, či sdílení příspěvků v psané i obrazové formě. Stejně jako ve studii Fuglerud, Tjøstheim, Gunnarsson a Tollefsen (2012), i naši respondenti konstatovali, že předem důkladně promýšlí, co na sociálních sítích sdílejí. Voykinska, Azenkot, Wu a Leshed ve své studii (2016) poukázali na to, že nevidomí uživatelé používají sociální sítě i k pracovním záležitostem, což se ukázalo i v našem výzkumném šetření. Nevidomí uživatelé využívají sociální sítě i k zvyšování povědomí o zrakovém postižení, na což zmíněný kolektiv autorů poukázal taktéž.

Závěr

Diplomová práce se zabývala problematikou sociálních sítí a jejich nevidomých uživatelů. V teoretické části práce bylo popsáno zrakové postižení se zvláštním důrazem na nevidomost, neboť nás zajímalo, jak sociální sítě používají jedinci, kteří nemohou využívat svůj zrak. Speciální kapitola byla též věnovaná charakteristickým specifikům nevidomosti v období dospělosti. V práci byl věnován prostor i digitální inkluzi, asistivním technologiím využitelným v digitálním prostředí a byl zde uveden i seznam a stručný popis organizací, webů, akcí a událostí, které se touto problematikou zabývají. Stěžejní pro tuto práci bylo i popsání oblasti sociálních sítí a nastínění problematiky sociálních sítí a nevidomých osob na základě zahraničních studií, neboť v českém prostředí tomuto tématu zatím nebyla věnovaná dostatečná pozornost.

Empirická část práce se věnovala popisu výzkumného šetření, které probíhalo kvalitativně za pomoci polostrukturovaných rozhovorů s nevidomými uživateli sociálních sítí a odborníkem v oblasti digitálních pomůcek a přístupnosti. Tento výzkum byl zakotven v mnohonásobné případové studii, díky čemuž mohou být prezentovány obecnější výsledky.

Cílem práce bylo popsat, jak nevidomí jedinci přistupují k sociálním sítím, a identifikovat a porozumět specifickým potřebám a překážkám, kterým při používání sociálních sítí musí čelit. Tento stanovený cíl byl splněn zodpovězením všech výzkumných otázek. Dílčí výzkumné otázky se zaměřovaly na hlavní motivace nevidomých jedinců k využívání sociálních sítí, na konkrétní technické a softwarové nástroje, které při používání sociálních sítí využívají, na výzvy, se kterými se na sociálních sítích potýkají a na vliv sociálních sítí na sociální interakci nevidomých osob. Hlavní výzkumná otázka tyto dílčí otázky zastřešovala a zněla: „Jaký postoj mají nevidomí jedinci k sociálním sítím?“

Výsledky výzkumu prokazují, že nevidomí jedinci používají sociální sítě z obdobných důvodů jako lidé bez zrakového postižení – tedy k udržování a získávání sociálních kontaktů, získávání informací, pro zábavu, nebo také jako prostor pro sebe prezentaci, ať už ve smyslu svých zájmů a koníčků, tak i v profesní oblasti. Asistivní technologie, obzvláště pak odečítače obrazovky a aplikace jako Be My Eyes, hrají klíčovou roli v efektivním využívání těchto platform nevidomými uživateli. Hlavními výzvami pro nevidomé uživatele jsou jednoznačně vizuální prvky (fotografie, videa, grafická znázornění) bez alternativních textů

a přístupnost některých funkcí na sociálních sítích. Na sociální interakci nevidomých osob mají tyto platformy převážně pozitivní vliv, slouží k usnadnění řady věcí a přispívají k jejich iniciativě a sociální inkluzi. Díky sociálním sítím se stírají rozdíly ve společnosti. Ačkoliv jsou sociální sítě značně vizuálně orientované, nevidomí uživatelé je využívají aktivně a vnímají je jako důležitý prostředek pro komunikaci a informovanost.

Seznam použitých informačních zdrojů

ALBRECHTOVÁ, L. *BLINDička aneb Život prakticky nevidomé ženy* [online]. 2020-2024 [cit. 13.5.2024]. Dostupné z: <https://www.blindicka.com/>

ALBRECHTOVÁ, L. Práce s výpočetní technikou bez zrakové kontroly. In: *BLINDička* [online]. 2024 [cit. 18.5.2024]. Dostupné z: <https://www.blindicka.com/2024/05/prace-s-vypocetni-technikou-bez-zrakove.html>

AMERICAN FOUNDATION FOR THE BLIND. Digital Inclusion: An Intro for Developers from the American Foundation for the Blind [online]. ©2024 [cit. 4.3.2024]. Dostupné z: <https://www.afb.org/talentlab/talent-lab-client-solutions/afb-accessibility-resources/digital-inclusion>

AMI DIGITAL. 60 % lidí tráví na sociálních sítích více jak 2 hodiny denně! [online]. 2023 [cit. 27.5.2024]. Dostupné z: <https://amidigital.cz/60-lidi-travi-na-socialnich-sitich-vice-jak-2-hodiny-denne/>

ARCHAMBAULT, D., KOUROUPETROGLOU, G. *Assistive Technology*. Amsterdam: IOS Press, Incorporated, 2023. ISBN 1-64368-423-X.

ATIA. What is AT? [online]. ©2024 [cit. 25.3.2024]. Dostupné z: <https://www.atia.org/home/at-resources/what-is-at/#what-is-assistive-technology>

BENEŠ, P. *Zraková postižení*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2019. ISBN 978-80-271-2110-6.

BHUVANESWARI, M., SELVARAJ, C. I., SELVARAJ, B., SRINIVASAN, T. Assessment of Psychological and Psycho-physiological Problems Among Visually Impaired Adolescents. *Iranian Journal of Psychiatry and Behavioral Sciences* [online]. 2016, 10(1). Dostupné z: <https://doi.org/10.17795/ijpbs-3895>

BOUCK, E. C. *Assistive technology*. Los Angeles: SAGE, 2016. ISBN 978-1-4833-7443-7.

BOYD, D. M., ELLISON, N. B. Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication* [online]. 2007, 13(1), s. 210-230. [cit. 5.3.2024]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x>

- BRAILLE WORKS. Social Media for the Visually Impaired [online]. 2022 [cit 3.6.2024]. Dostupné z: <https://brailleworks.com/social-media-for-the-visually-impaired/>
- BUBENÍČKOVÁ, H., KABELKA, R. Braillovské řádky. In: *Blind Friendly Web* [online]. 2008 [cit. 22.5.2024]. Dostupné z: <http://blindfriendly.cz/braillovske-radky>
- BUBENÍČKOVÁ, H., KARÁSEK, P., PAVLÍČEK, R. *Kompenzační pomůcky pro uživatele se zrakovým postižením*. 2. vyd. Brno: Tyflocentrum Brno, 2019. ISBN 978-80-260-1538-3.
- COOK, A. M.; POLGAR, J. M. *Assistive Technologies: Principles & Practice*. 4th Edition. Missouri: Mosby, 2015 [cit. 22.5.2024]. ISBN: 978-0-323-09631-7.
- ČERNÁ, M., ČERNÝ, M. Úvod do problematiky sociálních sítí. *Metodický portál: Články* [online]. 2012 [cit. 5.3.2024]. Dostupný z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/15075/UVOD-DO-PROBLEMATIKY-SOCIALNICH-SITI.html>. ISSN 1802-4785
- ČESKO.DIGITAL. *Digitální profily* [online]. 2024 [cit. 19.4.2024]. Dostupné z: <https://inkluze.cesko.digital/>
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Využívání informačních a komunikačních technologií v domácnostech a mezi osobami – 2023 [online]. 2023 [cit. 27.5.2024]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/7-socialni-site-028eijswf>
- DLHÁ, M. 12 doplnkov NVDA, ktoré musíte mať. In: *Technológie bez zraku* [online]. 2023b [cit. 9.5.2024]. Dostupné z: <https://technologiebezraku.sk/2023/05/08/12-doplnkov-nvda-ktore-musite-mat/>
- DLHÁ, M. AI Content Describer – umelá inteligencia pre NVDA. In: *Pélion* [online]. 2024 [cit. 20.4.2024]. Dostupné z: <https://www.portal-pelion.cz/ai-content-describer-umela-inteligencia-pre-nvda/>
- DLHÁ, M. Corvus – výborný sluha, ale nie pre každého. In: *Pélion* [online]. 2023a [cit. 15.5.2024]. Dostupné z: <https://www.portal-pelion.cz/corvus-vyborny-sluha-ale-nie-pre-kazdeho/>
- E-INKLUZE. *Úvodní strana* [online]. [cit. 20.4.2024]. Dostupné z: <https://www.e-inkluze.cz/>

ELLISON, N. B., BOYD, D. Sociality through Social Network Sites. In: *The Oxford Handbook of Internet Studies* [online]. Oxford: Oxford University Press, 2013, s. 151-172 [cit. 28.5.2024]. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199589074.013.0008>

European Commission. European accessibility act [online]. 2019 [cit. 28.4.2024]. Dostupné z:

<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1202#:~:text=The%20European%20accessibility%20act%20is,EU%20leading%20to%20costs%20reduction>

FINKOVÁ, D. *Základy tyflopédie: předmět, cíle, techniky prostorové orientace a komunikace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010. ISBN 978-80-244-2627-3.

FINKOVÁ, D., LUDÍKOVÁ, L., RŮŽIČKOVÁ, V. *Speciální pedagogika osob se zrakovým postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. ISBN 978-80-244-1857-5.

FUGLERUD, K.S., TJØSTHEIM, I., GUNNARSSON, B.R., TOLLEFSEN, M. Use of Social Media by People with Visual Impairments: Usage Levels, Attitudes and Barriers. *Computers Helping People with Special Needs. ICCHP 2012* [online]. 2012, Part 1, s. 565-572. Dostupné z: https://doi.org/10.1007/978-3-642-31522-0_85

GALOP. Odečítací program JAWS [online]. ©2024 [cit. 10.5.2024]. Dostupné z: <https://www.galop.cz/jaws>

GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.

GIEBISCH, K. Virtuální dobrovolník Be My AI v praxi. In: Pélion [online]. 2023 [cit. 15.5.2024]. Dostupné z: <https://www.portal-pelion.cz/virtualni-dobrovolnik-be-my-ai-v-praxi/>

GKATZOLA, K., PAPADOPOULOS, K. Facebook usage and quality of life of individuals with visual impairments. *British Journal of Visual Impairment* [online]. 2023, 41(4), s. 965-979. Dostupné z: DOI <https://doi.org/10.1177/02646196221117644>

- HAFIAR, H., SUBEKTI, P., NUGRAHA, A. R. Internet Utilization by the Students with Visual Impairment Disabilities. *International Journal of Emergng Technologies in Learning* [online]. 2019, 14(10), s. 200-207. Dostupné z: <https://doi.org/10.3991/ijet.v14i10.10057>
- HAMADOVÁ, P., KVĚTOŇOVÁ, L., NOVÁKOVÁ, Z. *Oftalmopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. 2. vyd. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-159-1.
- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- HILL, K., BENNET, P., HUNTER, R. 'It's social interaction... but it's not': A qualitative study investigating the psycho-social experience of social media by individuals with a visual impairment. *Journal of Health Psychology* [online]. 2022, 27(5), s. 1070-1083. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/1359105321995949>
- HOSNEDL, L. Naučte se s NVDA: Klávesové zkratky 1. In: *Pélion* [online]. 2017a [cit. 10.5.2024]. Dostupné z: <https://www.portal-pelion.cz/naucte-se-nvda-klavesove-zkratky-1/>
- HOSNEDL, L. Naučte se s NVDA: Úvod. In: *Pélion* [online]. 2017b [cit. 18.6.2024]. Dostupné z: <https://www.portal-pelion.cz/naucte-se-nvda-uvod/>
- HUFF JR., E. W., BOATENG, K., BRINKLEY, J. The Daily Experiences of Facebook for Visually Impaired Users. *Proceedings of the Human Factors and Ergonomics Society Annual Meeting* [online]. 2021, 65(1), s. 221-225. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/1071181321651226>
- CHANG, C-M., HSU, M-H. Understanding the determinants of users' subjective well-being in social networking sites: an integration of social capital theory and social presence theory. *Behaviour and Information Technology* [online]. 2016, 35(9), s. 1-10. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/0144929X.2016.1141321>
- CHRASTINA, J. *Případová studie – metoda kvalitativní výzkumné strategie a designování výzkumu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2019. ISBN 978-80-244-5373-6.
- INSPO. *O Projektu* [online]. 2017 [cit. 13.5.2024]. Dostupné z: <https://www.inspo.cz/o-projektu>

- IRSHAD, M., RAHAT, A., TAHIRA, R. Investigating The Upward Trend of Social Media and Assistive Technology Usage Among Persons with Visual Impairment. *Voyage Journal of Educational Studies* [online]. 2024, 4(1), s. 204-215. Dostupné z: <https://doi.org/10.58622/vjes.v4i1.142>
- JELÍNEK, M. COrvus – zjednodušené prostředí pro operační systém Android. In: *Pélion* [online]. 2017 [cit. 15.5.2024]. Dostupné z: <https://www.portal-pelion.cz/corvus-zjednodusene-prostredi-operacni-system-android/>
- JENÍČKOVÁ, J. Počítače a nevidomí. *Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*. 1998, 8(4), s. 29-32. ISSN 1211-2720. Dostupné z: DOI <https://doi.org/10.21240/mpaed/41/2021.02.07.X>
- KELLEROVÁ, E. Digitální trendy 2023: Čas trávený na internetu klesá. In: *MediaGuru* [online]. 2023 [cit. 27.5.2024]. Dostupné z: <https://www.mediaguru.cz/clanky/2023/03/digitalni-trendy-2023-cas-traveny-na-internetu-klesa/>
- KEMP, S. Digital 2024 April Global statshot report [online]. 2024 [cit. 3.5.2024]. Dostupné z: <https://datareportal.com/reports/digital-2024-april-global-statshot>
- KIMPLOVÁ, T., KOLAŘÍKOVÁ, M. *Jak žít s těžkým zrakovým postižením? Souhrn (nejen) psychologické problematiky*. Praha: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-831-3.
- KOPECKÝ, K., KREJČÍ, V. *Sociální sítě (Úvod do problematiky)*. Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 2023. ISBN 978-80-244-6370-4.
- KOŽÍŠEK, M., PÍSECKÝ, V. *Bezpečně na internetu: průvodce chováním ve světě online*. Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-247-5595-3.
- KRAUS, H. a kol. *Kompendium očního lékařství*. Praha: Grada, 1997. ISBN 80-7169-079-1.
- KVĚTOŇOVÁ, L., ŠUMNÍKOVÁ, P. *Speciální pedagogika znevýhodněného člověka se zrakovým postižením*. Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta, 2022. ISBN 978-80-7603-337-5.

KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, L. *Oftalmopedie*. 2. doplněné vydání. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-84-2.

LEVÍČEK, B. Technika bez očí: VoiceOver. In: Jabličkář.cz [online]. 2020 [cit. 18.6.2024]. Dostupné z: <https://jablickar.cz/technika-bez-oci-voiceover/>

LHOTSKÁ, L., KUŽÍLEK, J., ŠTĚPÁNKOVÁ, O. *Asistivní technologie* [online]. Praha: ČVUT, 2013 [cit. 10.5.2024]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/3356798-Asistivni-technologie.html>

LÍBERA, B. D., JURBERG, C. Teenagers with visual impairment and new media: A world without barriers. *British Journal of Visual Impairment* [online]. 2017, 35(3), s. 247-256. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/026461961771173>

LUDÍKOVÁ, L. a kol. *Kombinované vady*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. ISBN 80-244-1154-7.

LUDÍKOVÁ, L., FINKOVÁ, D., STEJSKALOVÁ, K. *Teoretická východiska speciální pedagogiky osob se zrakovým postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 878-80-244-3700-2.

LUDÍKOVÁ, L., STOKLASOVÁ, V. *Tyflopedie pro výchovné pracovníky* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005 [cit. 7.3.2024]. Dostupné z: <https://uss.upol.cz/wp-content/uploads/2015/01/Tyflopedie-pro-v%C3%BDchovn%C3%A9-pracovn%C3%ADky.pdf>

MAJEROVÁ, H. *Vnímání osoby se zrakovým postižením v kontextu specifík představitosti*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-244-5052-0.

MANIRAJEE, L., SHARIFF, S. Q. H., RASHID, S. M. M. Assistive Technology for Visually Impaired Individuals: A Systematic Literature Review (SLR). *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences* [online]. 2024, 14(2), 596–611. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.6007/IJARBS/v14-i2/20827>

MARKOM, C., TOSIĆ, J., STEGER, M. Digitální inkluze. In: *DIGITClue* [online]. 2023 [cit. 12.3.2024]. Dostupné z: <https://www.digitclue.net/cs/snadne-uceni/digitalni-inkluze/>

MASARYKOVA UNIVERZITA. O Agoře. In: *Agora* [online]. ©2024a [cit. 12.5.2024]. Dostupné z: <https://agora.muni.cz/o-agore>

MASARYKOVA UNIVERZITA. O Pélionu. In: *Pélion* [online]. ©2024b [cit. 10.5.2024]. Dostupné z: <https://www.portal-pelion.cz/o-pelion/>

MASARYKOVA UNIVERZITA. Základní informace. In: *Teiresiás* [online]. ©2000–2018 [cit. 13.5.2024]. Dostupné z: <https://www.teiresias.muni.cz/vzdelavani-sport-a-volny-cas/icc/zakladni-informace>

MERIBE, N.C., BASSEY, E. I., BASSEY, A. E., ELLISON, C. Enhancing social connectedness: How adults with vision impairment perceive and use social media in Nigeria. *New Media & Society* [online]. 2023. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/14614448221148980>

MICHÁLEK, M. *Žít jako vy, aneb, Rovné příležitosti pro nevidomé: zkušenosti, netradiční pohledy, náměty a doporučení*. Praha: Okamžik, 2016. ISBN 978-80-86932-44-6.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Digitalizace MPSV [online]. 2023 [cit. 19.4.2024]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/digitalizace>

NF MATHILDA. *Technická podpora* [online]. ©2024 [cit. 10.5.2024]. Dostupné z: <https://www.mathilda.cz/projekt/technicka-podpora/>

NV ACCESS. About NVDA [online]. ©2024 [cit. 9.5.2024]. Dostupné z: <https://www.nvaccess.org/about-nvda/>

NV ACCESS. NVDA 2021.2 Uživatelská příručka [online]. 2021 [cit. 10.5.2024]. Dostupné z: <https://www.nvaccess.org/files/nvda/releases/2021.2/documentation/cs/userGuide.html#toc3>

O'KEEFFE, G. S., CLARKE-PEARSON, K. The impact of social media on children, adolescents, and families. *Pediatrics* [online]. 2011, 127(4). Dostupné z: <https://doi.org/10.1542/peds.2011-0054>

PAVLÍČEK, A. *Nová média a sociální síť*. Praha: Oeconomica, 2010. ISBN 978-80-245-1742-1.

PAVLÍČEK, R. Braillské displeje: 01 Braillský displej. In: *Pélion* [online]. 2020 [cit. 21.5.2024]. Dostupné z: <https://www.portal-pelion.cz/braillske-displeje-01-braillsky-displej/>

PAVLÍČEK, R. Jak používají zrakově postižení uživatelé počítač nebo mobil? In: *POSLEPU* [online]. 2020 [cit. 8.4.2024]. Dostupné z: <https://poslepu.cz/jak-pouzivaji-zrakove-postizeni-uzivatele-pocitac-nebo-mobil/>

PAVLÍČEK, R. O blogu. In: *POSLEPU* [online]. 2022 [cit. 13.5.2024]. Dostupné z: <https://poslepu.cz/o-blogu/>

PEŠÁK, M. Kompenzační pomůcky a asistivní technologie. In: *Okamžik* [online]. ©2016 [cit. 14.5.2024]. Dostupné z: <https://okamzik.cz/nmn/Texty/Zamestnani/Pomucky.html>

PEŠÁK, M., VERNER, B. Elektronické kompenzační pomůcky pro zrakově postižené. *Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*. 2016, 26(3), 308-313. ISSN 1211-2720.

PEŠATOVÁ, I. *Vybrané kapitoly ze speciální pedagogiky se zaměřením na tyflopédii. 2. díl*. Liberec: TUL, 2005. ISBN 80-7372-004-3.

POHL, O., PAVLÍČEK, R. Nevidomý host Lukáš Hosnedl, část první | Epizoda 5 [Audio podcast]. In: *Podcast Bez bariér*. YouTube [online]. 2023a [cit. 4.4.2024]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=XncgNIE1U3g&ab_channel=PodcastBezbari%C3%A9r

POHL, O., PAVLÍČEK, R. Úvod do webové přístupnosti | Epizoda 1 [Audio podcast]. In: *Podcast Bez bariér*. YouTube [online]. 2023b [cit. 3.4.2024]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=U3Nb3wrp93M&t=1654s&ab_channel=PodcastBezbari%C3%A9r

QIU, S., HU, J., RAUTERBERG, M. Mobile social media for the blind: preliminary observations. *Proceedings of the International Conference on Enabling Access for Persons with Visual Impairment (ICEAPVI)* [online]. 2015, s. 152-156. Dostupné z: <https://pure.tue.nl/ws/portalfiles/portal/3798941/35266835578983.pdf>

- RÁCZ, M. Bariéry digitální inkluze aneb proč každý nemůže používat ty internety? In: *Česko.Digital* [online]. 2023 [cit. 3.6.2024]. Dostupné z: <https://blog.cesko.digital/2023/06/bariery-digitalni-inkluze>
- RANDE NASLEPO. #24 Počítače a telefony [Audio podcast]. In: *Spotify* [online]. 2021 [cit. 7.4.2024] Dostupné z: <https://open.spotify.com/episode/1RiqB83nzNcShTjbVYyFWk>
- RATANO, P. Digital competence and digital literacy in social media usage for the visually impaired youths in Thailand. *National Institute of Development Administration* [online]. 2018. Dostupné z: <https://libdcms.nida.ac.th/thesis6/2018/b204598e.pdf>
- RÖDEROVÁ, P. *Edukace osob se zrakovým postižením v osobnostním pojetí*. Brno: Masarykova univerzita, 2016. ISBN 978-80-210-8091-1.
- Royal National Institute of Blind People. How to make your social media accessible [online]. ©2014-2024 [cit. 3.6.2024]. Dostupné z: <https://www.rnib.org.uk/living-with-sight-loss/assistive-aids-and-technology/tv-audio-and-gaming/guide-to-accessible-social-media/>
- RUDINGER, B. Bridge or barrier: technology, well-being, and blindness. *Disability and Rehabilitation: Assistive Technology* [online]. 2021, 18(6), s. 904-912. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/17483107.2021.1937342>
- SEIFERT, R. Termín asistivní technologie pohledem Radka Seiferta. In: *POSLEPU* [online]. 2014 [cit. 3.4.2024]. Dostupné z: <https://poslepu.cz/termin-asistivni-technologie-pohledem-radka-seiferta/>
- SHAREVSKI, F., ZEIDIEH, A. “I Just Didn’t Notice It:” Experiences with Misinformation Warnings on Social Media amongst Users Who Are Low Vision or Blind. *Proceedings of the 2023 New Security Paradigms Workshop* [online]. 2023, s. 17-33. Dostupné z: <https://doi.org/10.1145/3633500.3633502>
- SCHINAZI, V., R., TYLER, T., CHEBAT, D., R. Spatial navigation by congenitally blind individuals. *WIREs Cognitive Science* [online]. 2015; 7(1): s. 37-58. Dostupné z: <https://wires.onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/wcs.1375>
- SIK-LÁNYI, C. *Assistive technology: building bridges*. Amsterdam: IOS Press, 2015. ISBN 1-61499-566-4.

- SONS ČR, TYFLOCENTRUM BRNO. Poslání a náplň činností těchto společností [online]. ©2002-15 [cit. 13.5.2024]. Dostupné z: <https://www.tyflocentrum.cz/poslani.php>
- SONS ČR. Klasifikace zrakového postižení podle WHO [online]. ©2002-15 [cit. 27.4.2024]. Dostupné z: <https://archiv.sons.cz/klasifikace.php>
- SOUŠKOVÁ, P. Jak na přístupnost sociálních sítí. In: *Pélion* [online]. 2022 [cit. 3.6.2024]. Dostupné z: <https://www.portal-pelion.cz/jak-na-pristupnost-socialnich-siti/>
- SOUŠKOVÁ, P. Proč nová funkce Be My AI zcela vede mezi aplikacemi na popis obrázků? – 1. část. In: *Pélion* [online]. 2023 [cit. 15.5.2024]. Dostupné z: <https://www.portal-pelion.cz/proc-nova-funkce-be-my-ai-zcela-vede-mezi-aplikacemi-na-popis-obrazku-1-cast/>
- STROM, P., STROM, R. Growing up with Social Networks and Online Communities. *Education Digest* [online]. 2012, 78(1), s. 48-51. Dostupné z: <https://conversationsfromwestsalem.wordpress.com/wp-content/uploads/2019/02/growing-up-with-social-networks...pdf>
- STŘEDISKO PRO PODPORU STUDENTŮ SE SPECIFICKÝMI POTŘEBAMI ELSA. Ateliér asistivních technologií [online]. ©2024 [cit. 22.5.2024]. Dostupné z: <https://www.elsa.cvut.cz/verejnost/atelier-asistivnich-technologiei/>
- ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-313-0.
- TECH MEDIA PUBLISHING. Počet uživatelů internetu během pěti let překročí 6 miliard. In: *TechMagazín* [online]. 2023 [cit. 4.3.2024]. Dostupný z: <http://www.techmagazin.cz/novinka/5681>
- THÉSEUS. [online]. 2022 [cit. 10.5.2024]. Dostupné z: <https://www.theseus.cz/>
- TICHÁ, T. *Přístupnost sociálních sítí pro nevidomé* [online]. Brno, 2017 [cit. 14.6.2024]. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně, Fakulta informatiky. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/tou2d/Bak_Fin.pdf
- Touch&Speech. O Corvuse. In: *Corvuskit* [online]. ©2020 [cit. 15.5.2024]. Dostupné z: <https://www.corvuskit.com/sk/zakladna-stranka/ponukame-riesenie-corvus>

TÝDENÍK ŠKOLSTVÍ. *Duševní zdraví žáků a sociální síť*. 2023, roč. 31, č. 21-22, s. 8. ISSN 1210-8316.

TYFLOKABINET PRAHA. Časopis Těčko [online]. [cit. 22.5.2024]. Dostupné z: <https://www.tyflokabinet.cz/tecko>

TYFLOKABINET PRAHA. O nás [online]. [cit. 12.5.2024]. Dostupné z: <https://www.tyflokabinet.cz/o-nas>

ÚNIA NEVIDIACICH A SLABOZRÁKÝCH SLOVENSKA. Návody. In: *BlindRevue* [online]. 2012-2019 [cit. 13.5.2024]. Dostupné z: <https://blindrevue.sk/navody/>

VÁGNEROVÁ, M. *Oftalmopsychologie dětského věku*. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-053-X.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie handicapu*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 1999. 230 s. ISBN 80-7184-929-4.

VÁGNEROVÁ, M. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0696-5.

VALECKÁ, I. *Výroční zpráva 2022* [online]. TyfloCentrum Liberec, o.p.s., 2022 [cit. 12.5.2024]. Dostupné z: https://tyflocentrum-lb.cz/images/dokumenty/vyrocní_zpravy/vyrzpr_2022.pdf

VAN SUSTEREN, G. *Everything you need to know about social media*. Simon & Schuster Paperbacks, 2017. ISBN 978-1-5011-3244-5.

VOYKINSKA, V., AZENKOT S., WU S., LESHED, G. How Blind People Interact with Visual Content on Social Networking Services. In: *Proceedings of the 19th ACM Conference on Computer-Supported Cooperative Work & Social Computing* [online]. New York: ACM, 2016, 1584–1595. Dostupné z: <https://doi.org/10.1145/2818048.2820013>

VRANKOVÁ, M., VRANKA, P. Požadavky. In: *pristupne-stranky.cz* [online]. ©2020 [cit. 1.5.2024]. Dostupné z: <https://pristupne-stranky.cz/zakon-a-standardy/>

Vyhláška č. 388/2011 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením.

W3C. *Web Content Accessibility Guidelines 2.0* [online]. 2008 [cit. 14.3.2024]. Dostupné z: <https://www.w3.org/TR/WCAG20/>

Website Studio. Přístupnost webových stránek pro nevidomé: Jak se odlišit od konkurence v 21. století [online]. 2024 [cit. 1.5.2024]. Dostupné z: <https://websitestudio.cz/2024/04/pristupnost-webovych-stranek-pro-nevidome/>

WHITNEY, G., KOLAR, I. Am I missing something?: Experiences of using social media by blind and partially sighted users. *Universal Access in the Information Society* [online]. 2019, 19(1), S. 461-460. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s10209-019-00648-z>

WIENER, P., RUCKÁ, R. *Terapie zrakového handicapu*. 1. vyd. Praha: Institut rehabilitace zrakově postižených UK FHS, 2006. ISBN 80-239-6774-6.

WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Assistive technology* [online]. 2024a [cit. 1.5.2024]. Dostupné z: https://www.who.int/europe/health-topics/assistive-technology#tab=tab_1

WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Blindness and vision impairment* [online]. 2023 [cit. 5.3.2024]. Dostupné z: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/blindness-and-visual-impairment>

WORLD HEALTH ORGANIZATION. *ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics*. [online]. 2024b [cit. 18.6.2024]. Dostupné z: <https://icd.who.int/browse/2024-01/mms/en#30317704>

WU, S., ADAMIC, L. A. Visually Impaired Users on an Online Social Network. Online. In: *Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems* [online]. New York: ACM, 2014, 3133–3142. Dostupné z: <https://doi.org/10.1145/2556288.2557415>

Zákon č. 329/2011 Sb. Zákon o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a o změně souvisejících zákonů

Zákon č. 99/2019 Sb. Zákon o přístupnosti internetových stránek a mobilních aplikací a o změně zákona č. 365/2000 Sb., o informačních systémech veřejné správy a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Seznam obrázků a tabulek

Obrázek 1: Schéma diplomové práce	35
Tabulka 1: Charakteristika respondentů	39

Seznam příloh

Příloha 1 – Ukázka doslovného přepisu rozhovoru s kódováním

Příloha 2 – Seznam kategorií, podkategorií a hlavních kódů